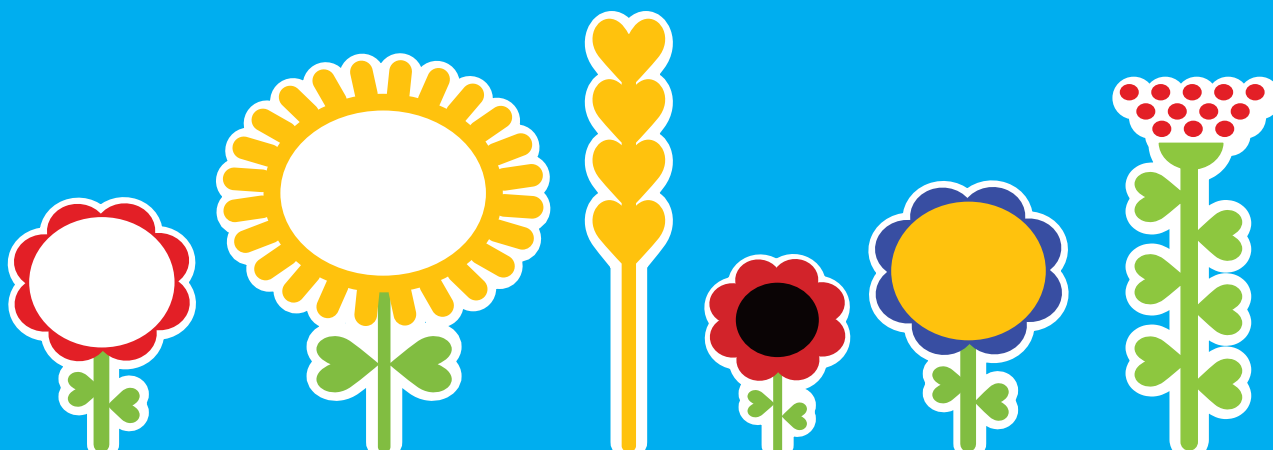
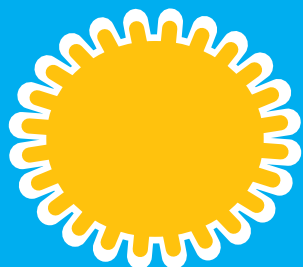

Škole zajedništva

Škole zajedništva / Школи спільнот: Što smo naučili kroz rad s učenicima pristiglim iz Ukrajine

Impresum

NASLOV: Škole zajedništva / Школи спільнот : Što smo naučili kroz rad s učenicima pristiglim iz Ukrajine

Izdavač: Ured UNICEF-a za Hrvatsku

Urednice: Ivana Ćosić, Vanja Kožić Komar, Ana Munivrana, Višnja Pavlović

Lektorica: Alisa Kichl

Grafičko oblikovanje i ilustracije: Centar pažnje, Vanja Nikolić

Sva prava pridržava izdavač.

Molimo vas da prilikom korištenja citata i materijala iz ove publikacije navedete izvor.

Ovo izvješće izrađeno je u sklopu programa „Škole zajedništva / Школи спільнот – podrška školama u inkluziji učenika i učenica iz Ukrajine”, koji je provodio Ured UNICEF-a za Hrvatsku u suradnji s implementacijskim partnerom Forumom za slobodu odgoja. Ova publikacija ne izražava nužno službene stavove UNICEF-a. Ured UNICEF-a zahvaljuje svim građanima i tvrtkama koji su svojim donacijama omogućili objavljivanje ove publikacije. Ured UNICEF-a zahvaljuje Ministarstvu znanosti, obrazovanja i mladih na distribuciji ankete svim školama s upisanim ukrajinskim učenicima te svim ravnateljima, stručnim suradnicima i učiteljima koji su sudjelovali u anketi.

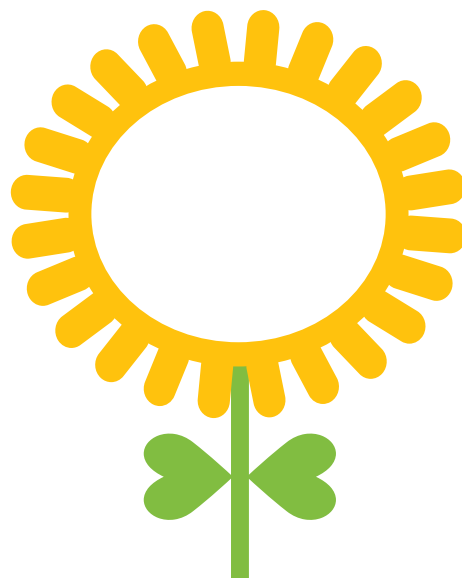
Izrazi koji se koriste u ovom tekstu, a imaju rodno značenje, koriste se neutralno i jednako se odnose na muški i ženski rod.

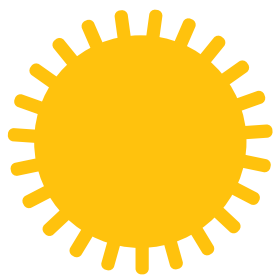
ISBN 978-953-7702-94-6

Zagreb, rujan 2025.

Škole zajedništva / Школи спільнот

Što smo naučili kroz rad s učenicima pristiglim iz Ukrajine

Sadržaj

1. Uvod: Komu je namijenjen ovaj tekst	5
2. Kontekst: Inkluzija učenika iz Ukrajine od ožujka 2022. godine	7
O načinu na koji su prikupljeni i obrađeni podaci iz škola	8
Kako su obrađeni podaci.....	10
3. Socijalna integracija učenika u hrvatske škole.....	11
Integracija u razrednu sredinu	13
Suradnja s roditeljima	16
4. Adresiranje izazova u inkluziji ukrajinskih učenika	19
Što je školama potrebno da bi prevladale izazove?.....	22
Sporazumijevanje i poučavanje.....	27
Vrednovanje: Primjeri iz prakse učitelja i nastavnika.....	33
5. Diskusija i preporuke	40
Dodatak: PREPORUKE UČITELJIMA I NASTAVNICIMA ZA VREDNOVANJE	
INOJEZIČNIH UČENIKA (prilagođeno prema Preporukama iz Pejić, I.,	
Kožić Komar, V. (2022): Škole zajedništva / Школи спільнот – priručnik	
za integraciju učenika i učenica iz Ukrajine u osnovne škole. Zagreb:	
Ured UNICEF-a za Hrvatsku, pp. 36.).	
	42

1

Uvod: Komu je namijenjen ovaj tekst

Zbog rata u Ukrajini, koji je počeo u veljači 2022. godine, ukrajinski učenici morali su napustiti svoje domove i upisati se u škole u državama u kojima ne poznaju ni jezik, ni kurikulum. Učitelji, nastavnici, stručni suradnici i ravnatelji u Hrvatskoj imali su kompleksan zadatak integracije učenika pristiglih iz Ukrajine u svoje razrede. Ova publikacija zamišljena je kao podloga za osvrt na integraciju ukrajinskih učenika u hrvatske učionice.

Publikacija koju imate pred sobom namijenjena je kolegama iz Agencije za odgoj i obrazovanje, Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih, osnivačima osnovnih i srednjih škola, akademskoj zajednici, djelatnicima u odgojno-obrazovnom sustavu, udrugama i međunarodnim organizacijama. Publikacija služi kao podloga za refleksiju i diskusiju o integraciji učenika koji govore hrvatski kao strani jezik – o do sada učinkovito provedenim procesima i uspješno donesenim odlukama, ali i o područjima rada učitelja, nastavnika i stručnih suradnika koja su im u procesu inkluzije izazovna, i za koja misle da možda nisu stekli potrebne kompetencije kroz dosadašnje inicijalno i stručno usavršavanje. U središtu ove publikacije anketno je istraživanje provedeno u ožujku 2023. godine uz pomoć tadašnjeg Ministarstva znanosti i obrazovanja (dalje u tekstu: Ministarstvo), a u kojem je sudjelovalo 78 % škola koje imaju upisane učenike iz Ukrajine. Rezultati prikazuju perspektivu odgojno-obrazovnih djelatnika škola, koji su odgovarali anonimno. Anketom su obuhvaćeni školski djelatnici koji neposredno i/ili posredno rade s raseljenim učenicima: učitelji, nastavnici, stručni suradnici svih profila i ravnatelji. Rezultati provedene ankete dočaravaju stanje u školama u ožujku 2023. godine, no svrha ove publikacije nije samo prikaz tih rezultata. Publikacija adresira širi kontekst u kojem škole funkcioniraju i potiče na razmišljanje o pitanjima koja se tiču uključivanja u obrazovni proces **svih učenika koji nedovoljno poznaju hrvatski jezik, koji slabije poznaju hrvatski jezik ili koji ne znaju hrvatski jezik**: od povratnika s hrvatskim državljanstvom do djece stranih radnika i djece koja su zbog sukoba ili iz drugih razloga morala napustiti svoju zemlju.

Publikacija treba služiti kao podloga za razgovor i promišljanje donositeljima odluka, akademskoj zajednici, školama, udrugama i međunarodnim organizacijama o tome kako unaprijediti postojeću potporu školama u radu s inojezičnim učenicima, čiji broj je u porastu, a učiteljima, nastavnicima i ravnateljima kao refleksija na vlastite prakse inkluzije učenika. Publikacija je organizirana na sljedeći način: prvi dio donosi kratak pregled raznih mjera i aktivnosti namijenjenih olakšavanju inkluzije učenika iz Ukrajine u škole u Hrvatskoj te daje osnovne informacije o tome kako je provedena anketa u školama koje pohađaju učenici iz Ukrajine i kako su obrađeni podaci ankete. Zatim slijedi prikaz podataka prikupljenih u anketi: prikazuju se područja rada u kojima su se učitelji, nastavnici i stručni suradnici (prema vlastitoj procjeni) dobro snašli, a to su: socijalna integracija ukrajinskih učenika u razrednu sredinu, suradnja s roditeljima i osiguravanje redovitog dolaska u školu. Zatim slijedi rasprava

o izazovima u radu s ukrajinskim učenicima u smislu učenja i poučavanja. Rasprava ukazuje na to da različiti dionici različito razumijevaju profesionalnu autonomiju, autonomiju škole i stručnost odgojno-obrazovnih djelatnika. S jedne strane sustav podrazumijeva da odgojno-obrazovni djelatnici imaju sve potrebne kompetencije za kvalitetnu apsorpciju inojezičnih učenika u razredni proces, a s druge strane neki odgojno-obrazovni djelatnici tvrde da nemaju tražene kompetencije i da im je potrebna jača potpora sustava.

2 Kontekst: Inkluzija učenika iz Ukrajine od ožujka 2022. godine

Od dolaska učenika pristiglih iz Ukrajine 2022. godine Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih i Agencija za odgoj i obrazovanje uložili su značajne napore za pružanje podrške školama s ukrajinskim učenicima u njihovoj inkluziji u hrvatski sustav. Za razliku od drugih inojezičnih učenika koji dođu u Hrvatsku, učenici iz Ukrajine odmah po upisu u školu mogu biti uključeni u dva ciklusa učenja hrvatskog jezika u trajanju od ukupno 70 sati (za što škola ne mora prethodno tražiti odobrenje). Do rujna 2023. godine za ukrajinske učenike osigurana su sredstva za udžbenike, nastavne i didaktičke materijale i opremu te za izvanučioničku nastavu, pokriven je roditeljski udio u cijeni produženog boravka za učenike osnovnih škola i roditeljski udio u ekonomskoj cijeni smještaja i prehrane u učeničkom domu za učenike srednjih škola. Osigurana su i sredstva za nastavne materijale za učitelje i nastavnike koji rade u pripremljenoj nastavi hrvatskoga jezika te za ostale programe za provedbu aktivnosti integracije učenika. Na stranicama Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih¹ mogu se pronaći relevantne informacije o uključivanju učenika pristiglih iz Ukrajine u odgojno-obrazovni proces.

U svibnju 2022. godine Ured UNICEF-a za Hrvatsku s implementacijskim partnerom Forumom za slobodu odgoja pokrenuo je program **Škole zajedništva – Школи спільнот – podrška školama u inkluziji učenika i učenica iz Ukrajine**. Cilj programa bio je stručno usavršavanje školskog kadra za rad s inojezičnim učenicima u školama. Posebna pozornost posvećena je jačanju kompetencija odgojno-obrazovnih djelatnika za razumijevanje iskustava raseljene djece kako bi mogli pružiti podršku za jačanje socijalne i emocionalne dobrobiti te nastavak obrazovanja. U lipnju 2022. godine anketom je provedena inicijalna analiza potreba škola u koje su bili upisani učenici iz Ukrajine. Uz podršku koje su škole već dobivale od MZOM-a i AZOO-a, kao odgovor na uočene potrebe škola unutar programa *Škole zajedništva* razvijeno je više sadržaja koji detaljno obrađuju navedena područja (dvodnevna edukacija, tri mrežna (*online*) predavanja, tri mrežna seminarara (*webinara*), dva priručnika te podrška školama kroz pojedinačnu i grupnu superviziju). Sve aktivnosti osmišljene su uvažavajući potrebe škola navedene u inicijalnoj anketi, a s ciljem razvoja kompetencija za poučavanje u multikulturalnom okruženju te za uključivanje vršnjaka i lokalne zajednice kao stupova podrške novim učenicima i njihovim obiteljima. Učitelji i nastavnici iz 47 škola sudjelovali su u dvodnevnom edukacijama, a više od 1700 odgojno-obrazovnih radnika sudjelovalo je u mrežnim seminarima i na mrežnim predavanjima. Jedna je od aktivnosti programa *Škole zajedništva* i provedba ankete u školama koje imaju ukrajinske učenike, o čijim rezultatima čitate u ovoj publikaciji.

¹ <https://mzom.gov.hr/vijesti/ukljucivanje-djece-i-ucenika-izbjeglica-iz-ukrajine-u-odgojno-obrazovni-sustav-republike-hrvatske-4826/4826>

Program *Škole zajedništva* i potpora koje su škole dobile od MZOM-a i AZOO-a usmjereni su na one škole u koje su upisani učenici iz Ukrajine. Ipak, čini se da mnogi učenici pristigli iz Ukrajine ne koriste pravo upisa u hrvatske škole. Prema podacima MUP-a, u Hrvatskoj se 17. prosinca 2023. godine nalazilo 25 145 osoba raseljenih iz Ukrajine koje su u postupku privremene zaštite (oko 7000 osoba nije produžilo svoje zelene kartone i za njih se ne zna nalaze li se još na području RH). Nemamo točne podatke o tome koliko je djece školske dobi među osobama pod privremenom zaštitom. Znamo da je od svih ukrajinskih građana koji su ušli preko graničnih prijelaza u Hrvatsku 33,2 % djece. Prema tom postotku mogao bi se grubo procijeniti broj djece u dobi do 18 godina koja su pod privremenom zaštitom. Naša je preporuka bolja identifikacija i praćenje broja djece pristigle iz drugih zemalja koja borave na području RH. Prema podacima kojima raspolažemo iz e-Matice iz prosinca 2023. godine, 1506 učenika iz Ukrajine pohađa osnovnu i srednju školu u RH. Iako je mnogo toga učinjeno da ukrajinski učenici budu uključeni u hrvatske škole, važno je istaknuti da sustav obrazovanja pomaže tek onim učenicima koji su upisani u škole. Važni su podrška i koordinacija ostalih sustava (MUP, MROSP, MZ, uredi državne uprave, osnivači, međunarodne organizacije, udruge) kako bi djeca koja su pod privremenom zaštitom u RH zbilja iskoristila svoje pravo na obrazovanje.

O načinu na koji su prikupljeni i obrađeni podaci iz škola

Anketa je provedena u ožujku 2023. godine u suradnji s Ministarstvom znanosti, obrazovanja i mladih, koje je uputilo poziv za sudjelovanje elektroničkom poštom svim školama Republike Hrvatske u kojima se školuju učenici raseljeni iz Ukrajine. Odgovori na pitanja prikupljali su se putem *Google Forms* platforme, anonimno. Postojale su dvije inačice ankete: anketa za učitelje i nastavnike te anketa za stručne suradnike i ravnatelje. Anketama su sudionici pristupali s obzirom na svoje radno mjesto odabirom odgovarajuće poveznice. Manji broj sudionika popunio je pogrešnu anketu (na primjer učitelj je ispunio anketu namijenjenu stručnim suradnicima i ravnateljima), pa su njihovi odgovori na pitanja koja nisu zajednička za obje ankete isključeni iz analize.

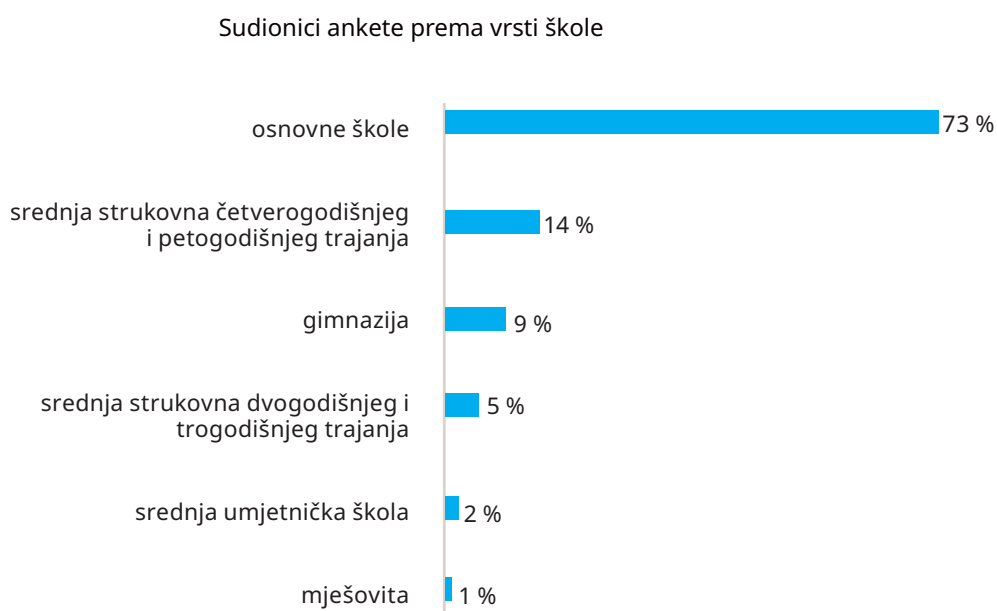
Razlike u anketama za učitelje i stručne suradnike odnosile su se na veću zastupljenost pitanja iz pojedinih tema s obzirom na prirodu njihova posla i radnog mjesta. Primjerice, anketa za stručne suradnike i ravnatelje obuhvaćala je više pitanja s traženim brojčanim podacima o upisu i ispisu učenika, dok su učitelji i nastavnici kroz veći broj pitanja procjenjivali usvojenost jezika te izazove poučavanja, vrednovanja i dr.

Pitanjima u anketi obuhvaćene su sljedeće teme: podaci o upisu, ispisu, pohađanju nastave ukrajinskih učenika; najveći izazovi u radu s ukrajinskim učenicima; načini sporazumijevanja i usvojenost jezika; integracija u razrednu sredinu; poučavanje i vrednovanje; suradnja s roditeljima; pojavnost traumatskih reakcija kod ukrajinskih učenika; procjena stručnih potreba i kapaciteta za daljnji rad s ukrajinskim učenicima. Pitanja su sadržavala kvantitativni i kvalitativni segment. Kvantitativni segment odnosio se na pitanja procjene (o usvojenosti jezika i sporazumijevanju; integraciji u razrednu sredinu, poučavanju, pojavnosti traumatskih reakcija i dr.), dok je kvalitativni fokusiran na postupke vrednovanja i poučavanja, uočene izazove te prijedloge za poboljšanja.

Anketom su prikupljena ukupno 1642 odgovora sudionika, od čega 1140 učitelja/nastavnika i 502 stručnih suradnika i ravnatelja iz ukupno 383 škole diljem Republike Hrvatske. Ako uzmemo u obzir da je u vrijeme prikupljanja podataka 491 škola u Republici Hrvatskoj imala barem jednog učenika ili jednu učenicu iz Ukrajine, tada možemo reći da je 78 % škola s ukrajinskim učenicima odgovorilo na anketu.

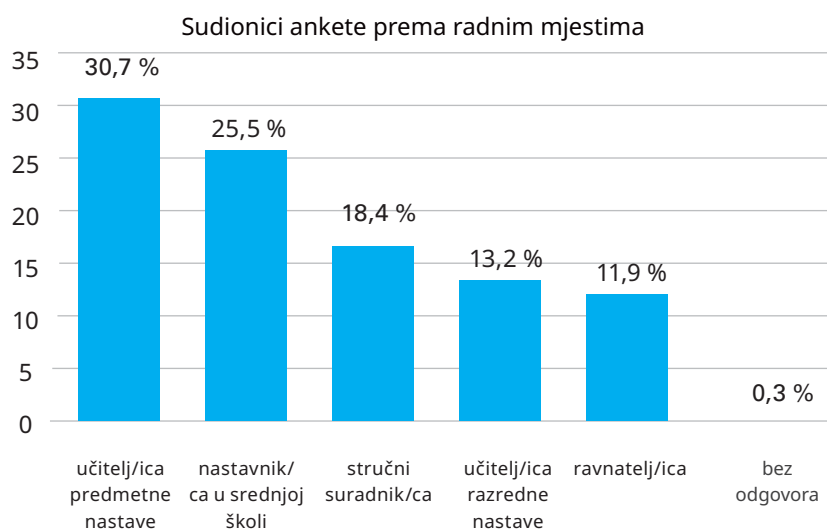
Važno je imati na umu i ograničenja rezultata provedene ankete. Rezultati prikazuju perspektivu djelatnika škola. Iako se neka pitanja odnose na učenike i njihove roditelje, mora biti jasno da ti odgovori predstavljaju interpretaciju učitelja ili stručnih suradnika o tome kako je učenicima ili njihovim roditeljima. Primjerice, nemamo podatke o razini poznavanja hrvatskog jezika učenika, ali imamo mišljenje učitelja o jezičnim poteškoćama. Također, nismo tražili od svake škole podatke o izostancima, nego smo pitali učitelje, odnosno stručne suradnike kako oni percipiraju izostanke učenika. Također, kod pitanja o suradnji s roditeljima vodili smo se učiteljskom percepcijom o tome kako bi ta suradnja trebala izgledati, ali nismo pitali roditelje o tome koja su njihova očekivanja glede suradnje sa školom. Ipak, s obzirom na to da je 78 % škola s učenicima iz Ukrajine sudjelovalo u anketi, možemo reći da rezultati daju dobar pregled toga kako učitelji i stručni suradnici doživljavaju rad s ukrajinskim učenicima nakon godinu dana svakodnevnog rada s njima.

Najveći dio sudionika ankete dolazi iz osnovnih škola (73 %), a distribuciju prikazuje grafikon 1. To je bilo očekivano jer je gotovo tri četvrtine svih učenika pristiglih iz Ukrajine upisano u osnovne škole.

Grafikon 1: Sudionici ankete prema vrsti škole (N = 1642)

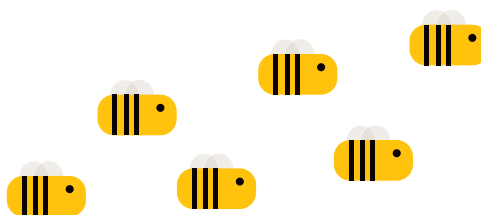
Strukturu sudionika prema radnim mjestima donosimo u grafikonu 2. Primjetno je da je gotovo dvostruko više učitelja predmetne nastave ispunilo anketu u odnosu na učitelje razredne nastave. To odgovara i dostupnim podacima, jer je otprilike trećina učenika iz Ukrajine u razrednoj nastavi, dok su druge dvije trećine učenika u predmetnoj nastavi u osnovnoj ili u srednjoj školi. Prema županijskoj pripadnosti, najveći dio sudionika dolazi iz Grada Zagreba (23 %), zatim iz Splitsko-dalmatinske (12 %) i Primorsko-goranske županije (9 %). Najmanji broj sudionika ankete dolazi iz Brodsko-posavske županije (1 %).

Grafikon 2: Sudionici ankete prema radnim mjestima (N = 1642)

Kako su obrađeni podaci

Kvantitativni podaci obrađeni su u programu *MS Office Excel* te djelomično u programu *SPSS*, a korištene su metode deskriptivne statistike. U sklopu kvalitativne obrade provedena je tematska analiza – često korištena metoda u socijalnim znanostima, a čija korist posebno dolazi do izražaja kad se proučavaju područja o kojima nema dovoljno podataka. Proces tematske analize uključivao je sljedeće korake: 1. početno iščitavanje sadržaja (s fokusom na traženje uzoraka i tema relevantnih za istraživački cilj), 2. inicijalno kodiranje (organiziranje podataka u smislene cjeline), 3. grupiranje kodova u teme, 4. reviziju, 5. imenovanje tema i 6. izvještavanje (prema Braun i Clarke, 2006.). Izbor inicijalnih kodova ovisio je o istraživačkom cilju (na primjer, na otvorenom pitanju o vrednovanju kodove su predstavljali spomenuti postupci, oblici i metode vrednovanja).

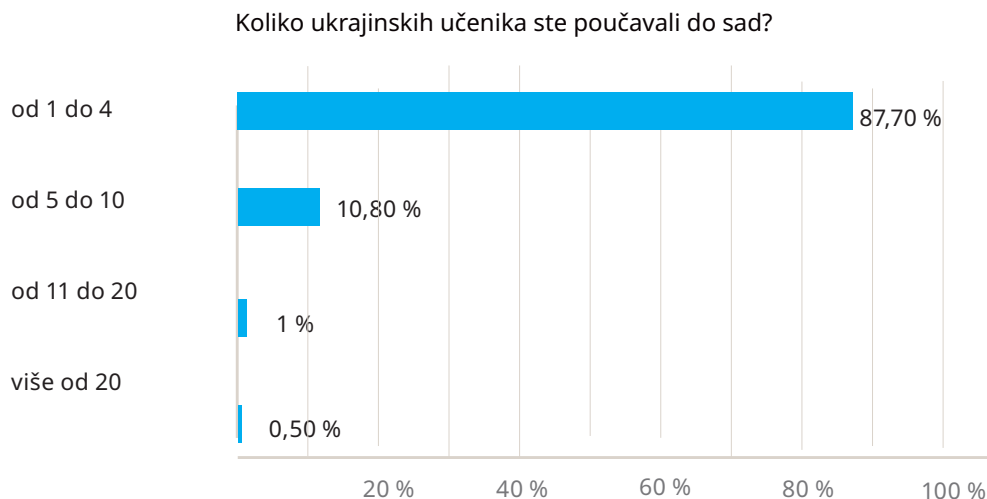

3

Socijalna integracija učenika u hrvatske škole

U ovom odjeljku bavimo se socijalnom integracijom učenika iz Ukrajine u hrvatske škole. Prvo prikazujemo podatke o dolasku u školu i pohađanju nastave na ukrajinskom, a zatim kako učitelji i nastavnici vide odnose između hrvatskih i ukrajinskih učenika. Zatim se dotičemo suradnje između škole i roditelja učenika iz Ukrajine. Kako se može vidjeti iz podataka prikazanih u ovom odjeljku, učitelji primjećuju **uspješnu socijalnu integraciju ukrajinskih učenika, dobre odnose u razredu te pružanje pomoći u učenju**.

Najveći broj škola ima mali broj ukrajinskih učenika, što je u skladu s podacima iz e-Matice. Najveći broj učitelja i nastavnika koji su sudjelovali u anketi (87,7 %) poučavao je do četiri ukrajinska učenika. Rezultati su prikazani u grafikonu 3.

Grafikon 3: Koliko ste ukrajinskih učenika poučavali do sad? (N = 1642)

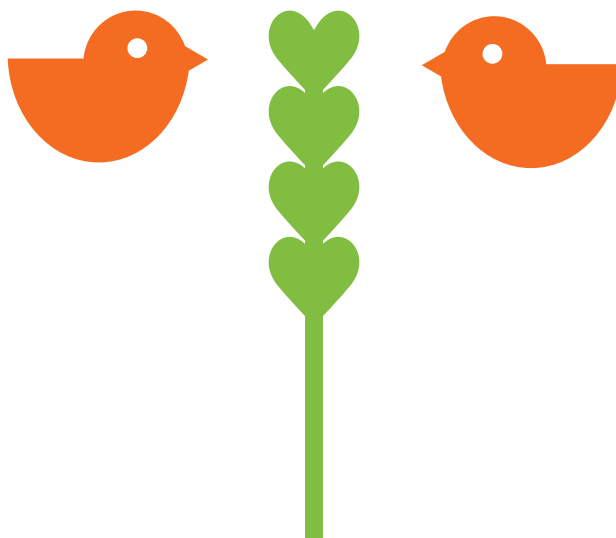
Ravnatelji i stručni suradnici navodili su broj učenika koji vrlo rijetko/nikad ne dolaze na nastavu te broj onih koji paralelno pohađaju i *online* ukrajinsku nastavu. Ti su podaci izraženi kao prosječni udjeli (postotci) u odnosu na broj trenutačno upisanih učenika, a prikazani su u tablici 1.

	prosječni udio učenika u odnosu na broj trenutačno upisanih
udio trenutačno upisanih ukrajinskih učenika koji vrlo rijetko / nikad ne dolaze na nastavu	4,5 %
udio trenutačno upisanih ukrajinskih učenika koji paralelno pohađaju i ukrajinsku <i>online</i> nastavu	38 %

Tablica 1: Udio učenika koji rijetko dolaze / nikad ne dolaze na nastavu i udio učenika koji paralelno pohađaju i ukrajinsku *online* nastavu (N = 492)

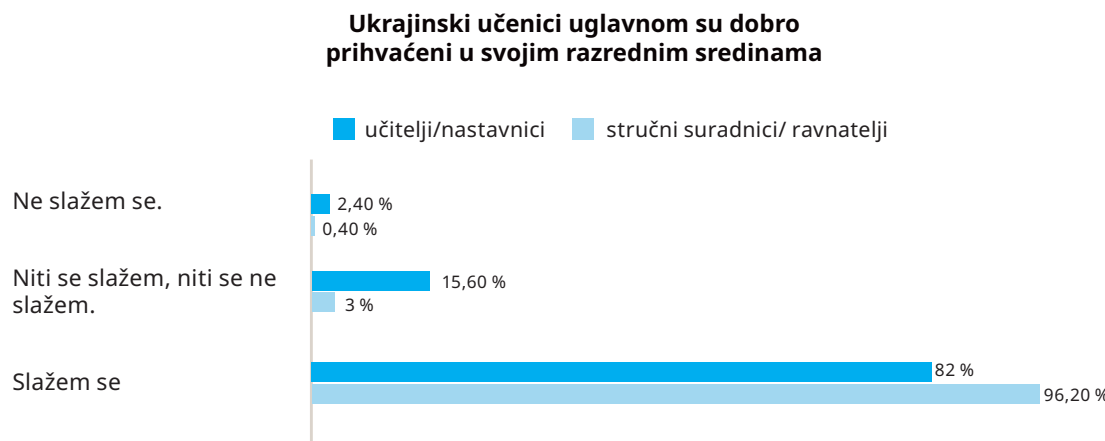
Iz prikaza u tablici 1 vidimo da je **postotak učenika koji su odabrali paralelno pohađati hrvatsku i ukrajinsku školu prilično visok (38 %)**. S obzirom na to da nije lako pohađati dvije škole istovremeno, pogotovo kad jedna škola nije na materinskom jeziku, bilo bi važno istražiti koje strategije koriste učenici kako bi uspješno uskladili obveze hrvatskog i ukrajinskog programa. Kao pozitivan nalaz ističemo i **nizak udio učenika koji rijetko dolaze ili nikad ne dolaze na nastavu (4,5 %)**, unatoč tomu što visok postotak njih sudjeluje i u nastavi na ukrajinskom. Važno je razumjeti da učenike iz Ukrajine stavljamo u skupinu koja je u riziku od odustajanja od školovanja – ili zbog nepoznavanja jezika ili zbog toga što neka ukrajinska djeca s privremenim boravkom u Hrvatskoj nikad nisu upisala školu u Hrvatskoj.

Podaci o polaznosti prikazuju da ukrajinski učenici redovito pohađaju školu. Kao preporuku za daljnja istraživanja ovdje bismo istaknuli (1) analizu strategija koje učenici koriste za uspješno usklađivanje obveza hrvatskog i ukrajinskog programa i (2) analizu izostanaka iz škole ukrajinskih učenika u odnosu na hrvatske učenike.

Integracija u razrednu sredinu

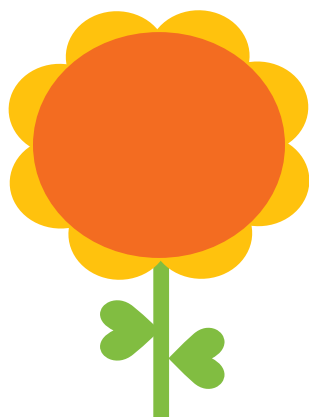
Pozitivan je podatak svakako i taj što većina sudionika ankete procjenjuje da su ukrajinski učenici većinom dobro prihvaćeni u svojim razrednim sredinama. Za potpuniju sliku o tome kako su učenici uključeni u razrednu sredinu trebalo bi detaljnije ispitati hrvatske i ukrajinske učenike, a možda i njihove roditelje.

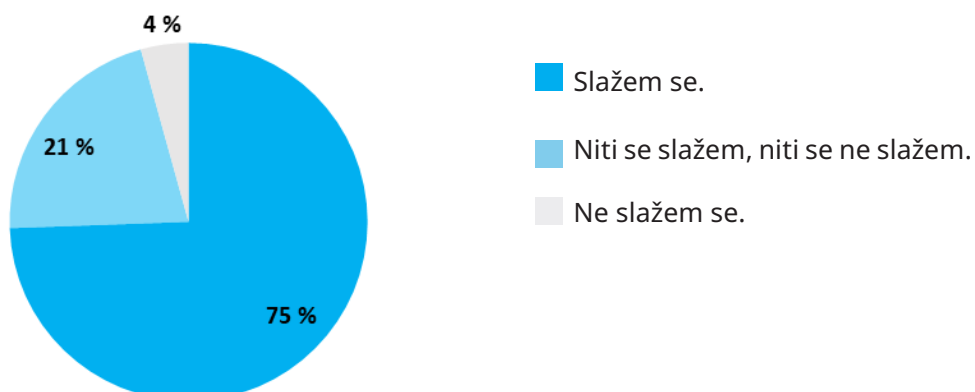
Grafikon 4: Procjena sudionika ankete o prihvaćenosti ukrajinskih učenika u razrednu sredinu

Zamolili smo učitelje i nastavnike da procijene i svoje slaganje s tvrdnjama o pružanju obrazovne pomoći ukrajinskim učenicima, o uključivanju u igru i razgovore te o uočenim negativnim ponašanjima. Kao što se može vidjeti u grafikonima koji slijede, učitelji i nastavnici svjedoče da **hrvatski učenici uglavnom uključuju ukrajinske učenike u igru i razgovor te da im rado pružaju obrazovnu pomoć.** Također, više od 92 % učitelja izvještuje da nisu primijetili negativna ponašanja prema ukrajinskim učenicima. Za potpuniju sliku o integraciji bilo bi **važno provesti analize koje imaju napredniji instrumentarij za ispitivanje tih tema, za razliku** od četiri pitanja postavljena u ovoj anketi.

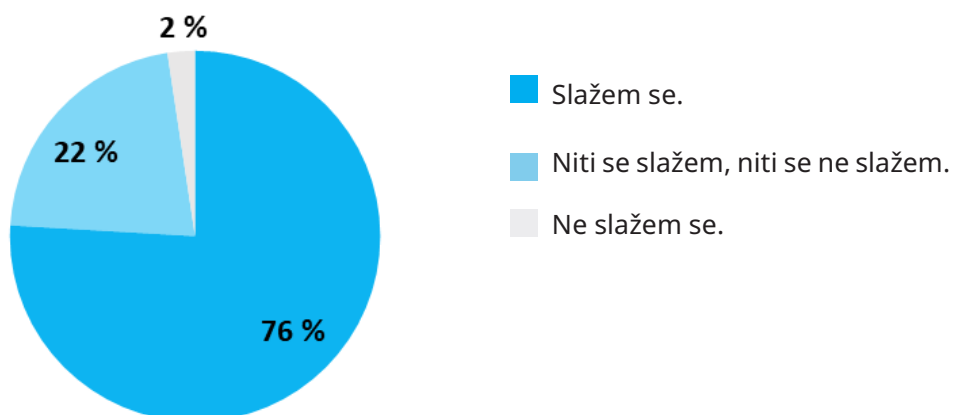
Razliku vidimo kod procjene učitelja o tome druže li se učenici poslije škole. Ukupno 46 % učitelja i nastavnika slaže se s tvrdnjom da se učenici poslije škole druže.

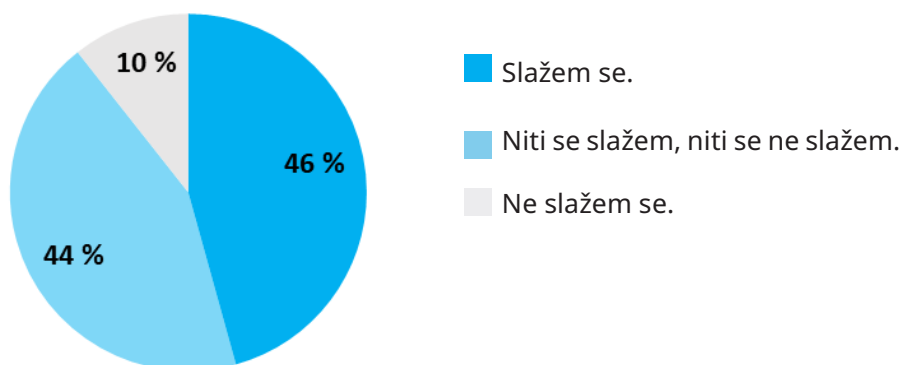
Ostali učenici u razredu uglavnom uključuju ukrajinske učenike u igru i razgovor.

Ostali učenici uglavnom rado pružaju obrazovnu pomoć svojim ukrajinskim kolegama.

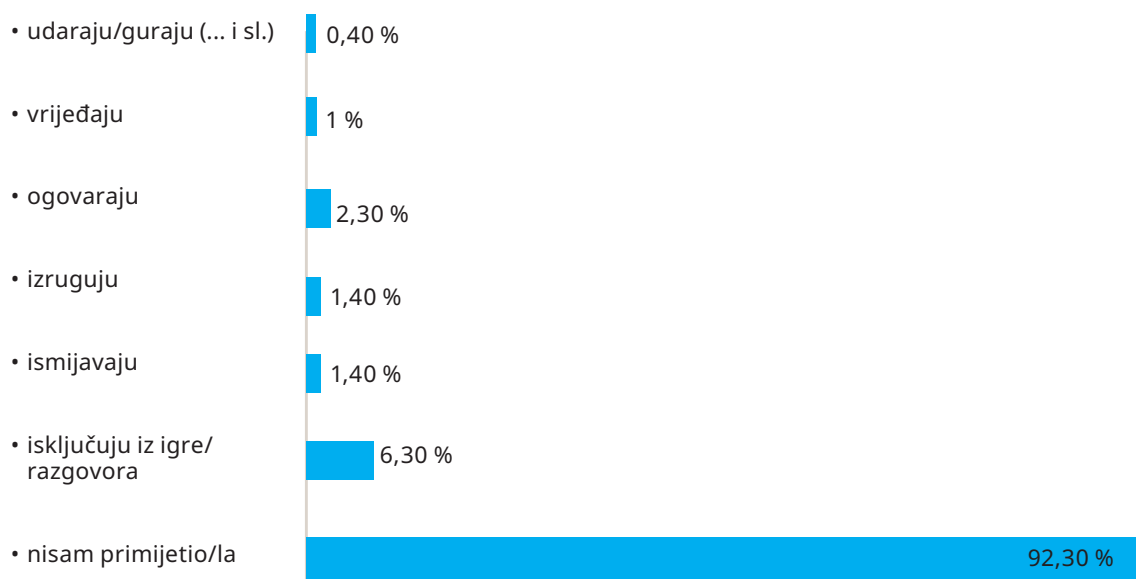

Prema mojim saznanjima, ukrajinski učenici družu se s razrednim kolegama i izvan škole.

Grafikon 5: Procjena učitelja i nastavnika o uključivanju ukrajinskih učenika u igru i razgovor, o pružanju obrazovne kolegijalne pomoći ukrajinskim učenicima i o druženju domicilnih i ukrajinskih učenika izvan škole (N = 1140)

Primijetio sam da ostala djeca ukrajinskog učenika:

Grafikon 6: Procjena učitelja i nastavnika o uočenim negativnim ponašanjima (N = 1140)

Zaključno, **odgojno-obrazovni djelatnici procjenjuju da su ukrajinski učenici relativno dobro socijalno integrirani u svoje razredne sredine**. Važno je istaknuti da učitelji i nastavnici nisu primijetili negativna ponašanja hrvatskih učenika prema ukrajinskim učenicima. Učitelji i nastavnici primjećuju da u razredu učenici imaju dobre odnose te da hrvatski učenici pružaju pomoć u učenju svojim ukrajinskim kolegama.

Kada je riječ o mentalnom zdravlju, odnosno stanju opće dobrobiti koje omogućuje djeci i mladima da ostvare vlastite potencijale, u zadnje vrijeme vidimo porast potrebe svih učenika u Hrvatskoj za psihosocijalnom podrškom. Prema UNICEF-ovu izvještaju *Stanje djece u svijetu 2021.*, oko 11,5 % (oko 44 tisuće) adolescenata u dobi od 10 do 19 godina u Hrvatskoj ima probleme s mentalnim zdravljem. Istraživanje provedeno tijekom šk. god. 2022./2023. na uzorku od 3261 učenika u dobi od 15 do 17 godina iz pet hrvatskih gradova, a koje je proveo Laboratorij za preventijska istraživanja Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu pod nazivom *Testiranje 5C modela pozitivnog razvoja mladih: tradicionalno i digitalno mobilno mjerenje (P.R.O.T.E.C.T.)*, pokazuje da 21 % srednjoškolaca iskazuje ozbiljne depresivne simptome, a 31 % simptome anksioznosti. *Europsko istraživanje o pušenju, pijenju i konzumaciji droga među učenicima (ESPAD)*, koje je Hrvatski zavod za javno zdravstvo proveo 2019. godine na uzorku od 2772 učenika u dobi od 15 do 16 godina u Republici Hrvatskoj, pokazalo je da je 28 % učenika u posljednjih godinu dana barem jednom razmišljalo o samoozljeđivanju, dok je 9,6 % učenika izjavilo da su barem jednom u životu pokušali samoubojstvo.

S obzirom na to da je adolescencija istovremeno i temelj za ostvarivanje vlastitih potencijala, ali i razdoblje obilježeno značajnim psihičkim, tjelesnim i društvenim promjenama koje mogu povećati rizik od mentalnih problema i psihosocijalnih izazova, ukrajinski su učenici zbog svoje situacije i neizvjesnih okolnosti dodatno ranjivi. Upitani o uočavanju traumatskih reakcija kod ukrajinskih učenika, **40 % ispitanih učitelja i nastavnika tvrdi da nisu**

uočili traumatske reakcije kod ukrajinskih učenika. Ovakvi rezultati nisu neočekivani s obzirom na to da su učenici raseljeni iz područja zahvaćenog ratom, a za mnoge učenike traumatsko iskustvo i životna neizvjesnost još uvijek traju. Na primjer, traumatska reakcija može se ispoljiti na sljedeći način:

„Učenik <je> vrištao, imao ispade bijesa, ljutnje, bojao se učiteljica i bilo kakvog kontakta. Sada je smireniji, bolje se poznajemo, ali jako reagira na buku te se počinje tresti ako čuje neki glasan zvuk (kino i kazališne predstave). Nikad ne znam što mu može biti okidač za vrištanje.”
(učiteljica razredne nastave u osnovnoj školi)

Kod ukrajinskih učenika, učitelji su najviše primijetili apatičnost, izoliranost od ostalih, depresivnost, zabrinutost za članove obitelji i tjeskobu zbog odvajanja od sigurne osobe.

Primijetio/primijetila sam da ukrajinski učenici iskazuju sljedeće traumatske reakcije:

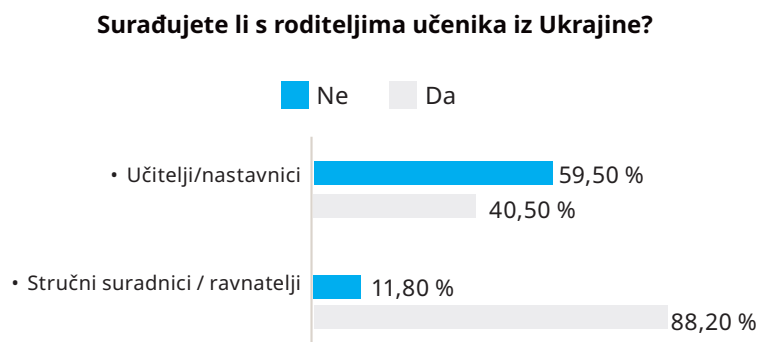

Grafikon 7: Uočene traumatske reakcije kod ukrajinskih učenika (N = 1140); sudionicima je ostavljena mogućnost označavanja više odgovora, stoga je ukupan zbroj veći od 100 %.

Vezano uz prikazane rezultate, preporučujemo dodatna istraživanja koja bi se sveobuhvatnije bavila socijalnom integracijom učenika te koja ne bi ovisila samo o percepciji učitelja, nego bi u obzir uzela iskustva učenika (i hrvatskih i ukrajinskih). Što se primijećenih traumatskih reakcija tiče, preporučujemo **dodatna istraživanja s fokusom na učeničko mentalno zdravlje u situaciji izbjeglištva**, dok i među domicilnim učenicima vidimo veću potrebu za potporom mentalnom zdravlju.

Suradnja s roditeljima

Prihvatanje u školsku sredinu može se pratiti i percepcijom suradnje škole i roditelja. Vezano uz suradnju škole i roditelja, odnosno skrbnika djece pristigle iz Ukrajine, rezultati pokazuju da učitelji i nastavnici s roditeljima učenika iz Ukrajine surađuju u manjoj mjeri nego stručni suradnici i ravnatelji (v. grafikon 8). Neki od stručnih suradnika navode suradnju s roditeljima kao izazov.

Grafikon 8: Suradnja s roditeljima ukrajinskih učenika, usporedni rezultati obiju skupina sudionika (N = 1642)

Odgovori **učitelja i nastavnika** koji su naveli da **ne surađuju** s roditeljima analizirani su i kategorizirani na sljedeći način:

a) suradnju s roditeljima uglavnom obavlja razrednik i/ili stručni suradnik

„Surađuju s razrednicom, pa dobijem informacije putem nje.”

(nastavnica biologije u gimnaziji)

„S roditeljima surađuje stručna služba.”

(nastavnica sociologije u gimnaziji)

„Nisu me kontaktirali, a probleme sam rekla razredniku učenice koji je u kontaktu s roditeljima.”

(učiteljica matematike u osnovnoj školi)

b) otežano sporazumijevanje i razmjena informacija

„Majka gotovo uopće ne razumije hrvatski jezik, a ni engleski.”

(nastavnica strukovnih predmeta u srednjoj školi)

„Majka ne razumije dobro hrvatski i engleski, komunikacija (kada se odvija) se odvija uz pomoć učenika koji prevodi na hrvatski ili mailom na engleskom (prevodi ponovno učenik). Nije mi poznata obiteljska situacija jer roditelj nije ni podijelio, pa smatram da nije u redu ispitivati.”

(nastavnik engleskog jezika u gimnaziji)

c) roditelji učenika ne odgovaraju na pokušaj kontakta

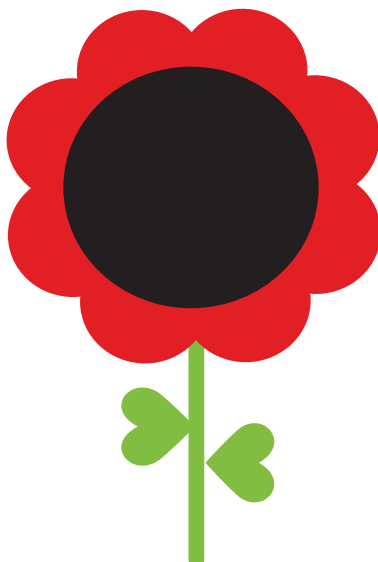
„Roditelji ne odgovaraju na poruke, ne dolaze na Otvoreni dan, nastojim surađivati preko razrednice.“
(učiteljica matematike u osnovnoj školi)

d) nije bilo potrebe za suradnjom

„Zato što trenutno za to ne osjećam potrebu; sve što sam smatrala važnim sam saznala od stručne službe. Kod učenika nisam uvidjela poteškoće koje zahtijevaju intervenciju razgovora s roditeljima.“
(učiteljica informatike u osnovnoj školi)

Čini se da učitelji procjenjuju da ne postoji potreba za pojačanom suradnjom škole s roditeljima samo zato što učenici dolaze iz Ukrajine. U sljedećem poglavlju prikazano je da neki stručni suradnici ipak nailaze na izazove u suradnji s roditeljima (grafikoni 9 i 10), ali nije specificirano o kakvim se točno izazovima radi.

U ovom odjeljku bavili smo se socijalnom integracijom učenika pristiglih iz Ukrajine. Većina ispitanih učitelja poučavala je maksimalno četiri učenika iz Ukrajine. Učitelji **primjećuju pozitivne odnose između hrvatskih i ukrajinskih učenika te pojavnost traumatskih reakcija kod učenika iz Ukrajine**. Što se tiče suradnje s roditeljima, odnosno skrbnicima iz Ukrajine, može se zaključiti da učitelji i nastavnici ne procjenjuju da je potrebno intenzivirati suradnju. Preporuka je za buduća istraživanja o suradnji škole i roditelja da se provedu analize koje imaju napredniji instrumentarij za ispitivanje odnosa između učenika i za ispitivanje mentalnog zdravlja učenika, te da se prouče očekivanja koja roditelji i škole imaju od međusobne suradnje.

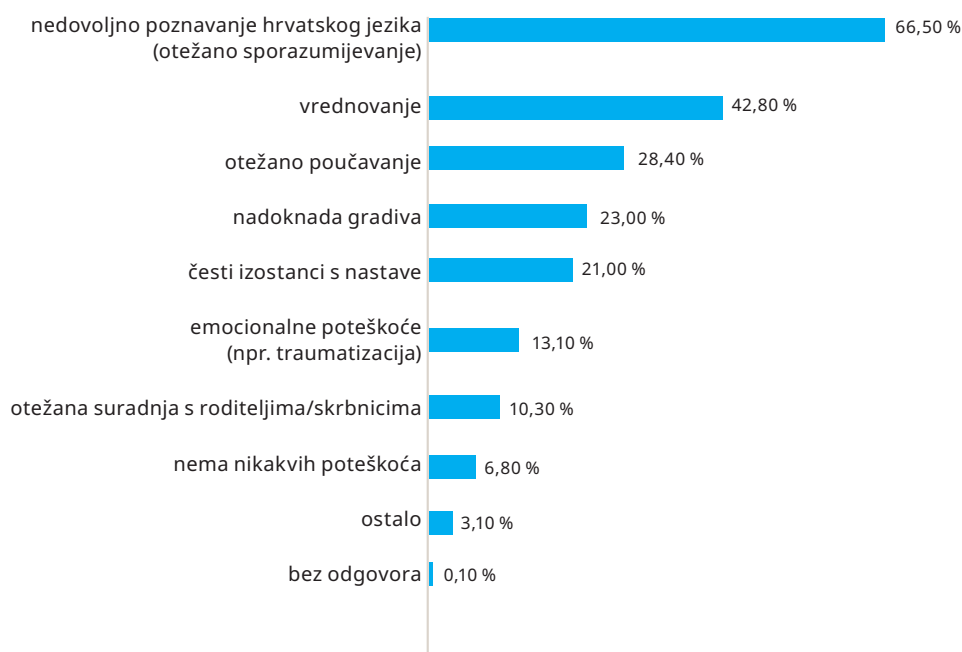

4 Adresiranje izazova u inkluziji ukrajinskih učenika

U ovom odjeljku bavimo se onim aspektima inkluzije u hrvatski obrazovni sustav kod kojih nekim učiteljima i stručnim suradnicima nije bilo lako pronaći rješenja. Prvo prikazujemo što su odgojno-obrazovni djelatnici definirali kao izazove u inkluziji ukrajinskih učenika, a zatim detaljnije razmatramo izazove – prvenstveno jezične poteškoće, a zatim i teškoće u poučavanju i vrednovanju.

U grafikonima 9 i 10 prikazujemo izazove s kojima su se u radu s ukrajinskim učenicima susretali učitelji i nastavnici, odnosno stručni suradnici i ravnatelji. Sudionici ankete mogli su zaokružiti više ponuđenih odgovora. Jezična barijera najčešće je spominjan izazov.

**Najveći izazovi u radu s ukrajinskim učenicima
(učitelji i nastavnici)**

Grafikon 9: Najveći izazovi u radu s ukrajinskim učenicima, procjena učitelja i nastavnika (N = 1132); ispitanicima je ostavljena mogućnost označavanja više odgovora, stoga je ukupan zbroj veći od 100 %.

Najveći izazovi u radu s ukrajinskim učenicima (ravnatelji i stručni suradnici)

Grafikon 10: Najveći izazovi u radu s ukrajinskim učenicima, procjena stručnih suradnika i ravnatelja (N = 499); ispitanicima je ostavljena mogućnost označavanja više odgovora, stoga je ukupan zbroj veći od 100 %.

Iz priloženih grafikona vidljivo je da svi školski djelatnici, nakon više od godinu dana od početka rata u Ukrajini i dolaska ukrajinskih učenika u hrvatske osnovne i srednje škole, kao najveći izazov ističu **nedovoljno poznavanje hrvatskog jezika**, što je i razumljivo jer se radi o inojezičnim učenicima. Zanimljivo je da **ravnatelji i stručni suradnici učestalije od učitelja vide problem u jezičnoj barijeri**. Vjerojatno zbog toga što su učitelji više u kontaktu s učenicima, pa su razvili strategije sporazumijevanja. S druge strane, sporazumijevanje sa stručnom službom zahtijeva možda višu razinu poznavanja jezika u odnosu na onu koja je potrebna za sporazumijevanje s učiteljima. Učitelji i nastavnici kao izazove navode **vrednovanje i poučavanje**, dok stručni suradnici ističu **emocionalne teškoće i suradnju s roditeljima**.

Zanimljivo je da samo **mali postotak učitelja i nastavnika smatra da bi trebali biti dodatno plaćeni za rad s ukrajinskim učenicima, dok je ostalima puno važnije dobiti priznanje i informacije**. Dijeljenje informacija o postojećim resursima i smjernicama na razini škole te stvaranje mogućnosti za profesionalnu razmjenu između kolega diljem zemlje koji su u sličnoj situaciji čine se bitnim aktivnostima za zadovoljenje ovih potreba, a za koje bi se relativno jednostavno mogli postaviti uvjeti. Pritom su upravo učitelji, nastavnici, stručni suradnici i ravnatelji koji se uspješno nose s integracijskim pritiscima ti koji mogu prenijeti svoja iskustva drugim kolegama i čija se rješenja mogu koristiti kao preporuke osnivačima, Agenciji i Ministarstvu za osiguravanje uvjeta i širenje dobrih praksi.

Što se tiče motivacije za rad, od ukupnog broja ispitanika njih **61 % izričito navodi da nisu izgubili motivaciju** za rad s ukrajinskim učenicima.

U nastojanju da podržimo 39 % sudionika koji su se izjasnili da gube motivaciju, ovdje donosimo njihove **razloge gubitka motivacije**, koji se mogu svrstati u četiri kategorije prikazane u nastavku.

Jezična barijera, teškoće sa sporazumijevanjem

„Gubitak motivacije je normalna posljedica nemogućnosti sporazumijevanja.”

(nastavnik strukovnih predmeta u srednjoj školi)

„Najveći je problem nepoznavanje hrvatskog jezika, i to demotivira učenika i nastavnika.”

(učiteljica hrvatskog jezika u osnovnoj školi)

Nedostatak smjernica, podrške, konkretnih uputa nadležnih tijela

„Da, gubim motivaciju, a razlog je neznanje kako dalje, nema uputa – osim za početke. Kako i na kojoj razini ocjenjivati učenike, kako prilagoditi gradivo i stručnu terminologiju, kako ih pripremiti za državnu maturu?”

(stručna suradnica u gimnaziji)

„Da, pogotovo nakon dužeg vremenskog perioda bez konkretnih uputa od strane ministarstva.”

(nastavnik kemije u strukovnoj školi)

„Razlog je što nisu utvrđena jasna pravila za njihovo vrednovanje, za opravdavanje njihovih izostanaka itd.”

(učiteljica hrvatskog jezika u osnovnoj školi)

„Djelomično sam izgubila motivaciju. (...) Smatram da učitelji u radu s raseljenim učenicima nisu dobili adekvatnu potporu nadležnih tijela. Nedostatak edukacija i materijala sigurno. Obraćali smo se savjetnicima i Agenciji za odgoj i obrazovanje za pitanja vezana za podučavanje i vrednovanje različitih predmeta, ali je izostala konkretna pomoć. Nastavni kadar se snalazi sam i iznalazi načine za rad s učenicima iz Ukrajine.”

(ravnateljica osnovne škole)

Potrebno je previše dodatnog angažmana

„U razredu s dva-tri individualizirana programa, učenicom s prilagođenim programom i 15-ero redovitih učenika koji su vrlo različitih mogućnosti i školskog uspjeha teško pronalazim vrijeme za dodatnu pripremu za učenike iz Ukrajine.”

(učiteljica informatike u osnovnoj školi)

„Razlog gubitku motivacije je nedostatak vremena koje unutar redovne nastave možemo posvetiti ukrajinskim učenicima i njihovim specifičnim potrebama. Potrebno je puno više individualiziranog rada s učenicima koji ne vladaju jezikom i koji su opterećeni traumama kako bi uspjeli svladati sve izazove koji stoje pred njima (zajednica, škola, zahtjevi kurikula...), a sustav je takav da nam to ne omogućuje u dovoljnoj mjeri.”

(nastavnica u gimnaziji)

*„Rad zahtijeva dodatni angažman,
a to nije nikako vrednovano, niti nagrađeno.”*
(nastavnik strukovnih predmeta u srednjoj školi)

Izostanak suradnje i motivacije kod učenika i/ili otežano postizanje rezultata s učenicima unatoč trudu učitelja/nastavnika

„Da, učenici našu nastavu ne shvaćaju ozbiljno (ne trude se dovoljno učiti, ne pišu zadaće, ne pohađaju dopunsku nastavu...), i naše vrednovanje im ne znači puno, jer pohađaju paralelno online nastavu na ukrajinskom.”
(učitelj matematike u osnovnoj školi)

„Da, gubim motivaciju jer ulažem puno truda, a rezultati su često minimalni (i odnos prema radu, i ocjene, i disciplina).”
(učiteljica razredne nastave u osnovnoj školi)

„Ne vidim napredak, a puno vremena posvetim.”
(učiteljica tehničke kulture u osnovnoj školi)

Zaključno, može se reći da kod izazova s kojima se škole susreću u integraciji učenika iz Ukrajine **prednjače komunikacijski izazovi, nakon kojih slijede specifični izazovi vezani uz poučavanje, vrednovanje i emocionalne poteškoće**. Većina učitelja nije izgubila motivaciju za rad zbog toga što ima ukrajinske učenike, ali neki spominju da gube motivaciju zbog izostajanja smjernica, zbog komunikacijskih poteškoća i zbog toga što je integracija vremenski izazovna, a neki gube motivaciju zato što unatoč uloženom vremenu i trudu ne vide očekivane pomake. **Kao preporuke za prevladavanje izazova naglašavamo (1) standardizirano mjerenje poznavanja hrvatskog jezika učenika iz Ukrajine, odnosno bilo kojih inojezičnih učenika, kako bi se onima kojima je to zbilja potrebno (na primjer, učenicima koji su ovladali hrvatskim jezikom na B1 razini ili nižoj) pružila adekvatna podrška; (2) uspostavljanje kanala za dijeljenje dobrih praksi uspješnih učitelja s onima kojima je potrebna podrška i (3) monitoriranje integracijskih aktivnosti u školskim timovima te dijeljenje uspješnih primjera s donositeljima odluka u cilju unaprjeđivanja politika koje vode boljoj integraciji učenika iz Ukrajine i drugih inojezičnih učenika.**

U sljedećem odjeljku bavimo se temama koje su učitelji, nastavnici, ravnatelji i stručni suradnici prepoznali kao važne za prevladavanje praktičnih izazova s kojima se susreću u uključivanju učenika iz Ukrajine u školske procese.

Što je školama potrebno da bi prevladale izazove?

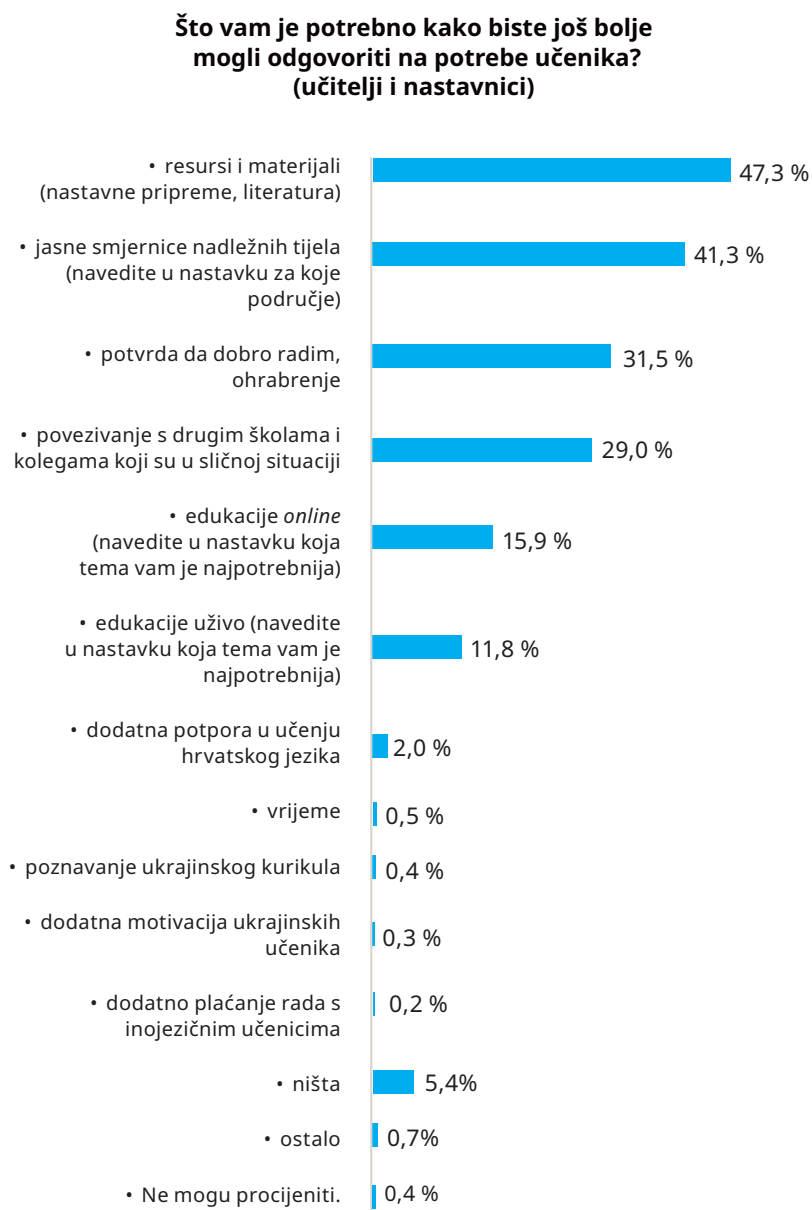
Sve sudionike zamolili smo da navedu što im je potrebno kako bi mogli još bolje odgovoriti na potrebe ukrajinskih učenika, a rezultate prikazujemo u grafikonima 11 (učitelji i nastavnici) i 12 (ravnatelji i stručni suradnici). Dodatno smo zamolili sudionike da specificiraju koje teme edukacija, vrste materijala ili uputa/smjernica trebaju, a njihove smo odgovore kategorizirali u tablici 2.

Sudionici su mogli birati između više ponuđenih odgovora. Za razliku od opisa izazova, gdje postoji jasan konsenzus oko glavnog izazova u visokim postocima, kod opisa potreba učitelji i stručni suradnici prijavljuju ih u manjim postocima. **Najveće potrebe postoje za dodatnim materijalima i resursima za rad.** Četrdeset sedam posto učitelja/nastavnika i četrdeset pet posto ravnatelja / stručnih suradnika smatra da su im potrebni dodatni materijali i resursi za nastavni rad (nastavne pripreme, višejezični materijali, literatura).

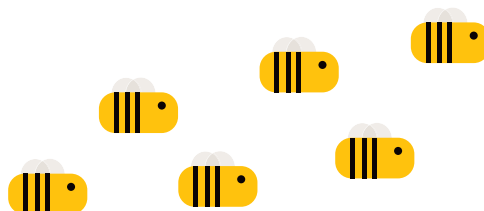
Iako je program UNICEF-a i Foruma za slobodu odgoja **Škole zajedništva** ojačao više od 1700 učitelja i nastavnika i iako su u sklopu programa napravljeni materijali koji mogu koristiti svim odgojno-obrazovnim radnicima, ipak se iz odgovora može zaključiti da učiteljima i nastavnicima koji su odgovorili na ovu anketu još uvijek nedostaje resursa i materijala za integraciju učenika. Na stranicama Agencije za odgoj i obrazovanje mogu se pronaći i drugi materijali, kao i materijali dostupni kroz razne projekte, na primjer IRCIS ili AVIOR. Potrebna je i dodatna podrška u poučavanju jezično zahtjevnih predmeta. Jedna od preporuka za širenje dostupnosti resursa svakako je i korištenje raznih digitalnih mogućnosti za potporu učiteljima, kao nadopuna tiskanim i PDF materijalima, te mrežnim seminarima i edukacijama uživo. Ti se resursi mogu razviti i međusobnom razmjenom učitelja i nastavnika na razini škole te županijskih i državnih aktiva (ili virtualno ili stvaranjem prilika za razmjenu i promatranje nastave uživo). U tablici 2 i grafikonima koji slijede prikazano je što odgojno-obrazovni djelatnici smatraju neophodnim kako bi još bolje mogli odgovoriti na potrebe učenika.

EDUKACIJE – TEME	- prilagodba nastavnog sadržaja inojezičnim učenicima - komuniciranje i poučavanje uz jezičnu barijeru - suradnja s roditeljima - poučavanje hrvatskog jezika kao stranog - rad s ukrajinskim učenicima koji imaju razvojne teškoće - facilitiranje interakcija ukrajinskih i domicilnih učenika - kako motivirati ukrajinske učenike koji nisu zainteresirani za školski rad - pružanje psihološke pomoći učenicima, rad s traumatiziranim učenicima, mentalno zdravlje
MATERIJALI I RESURSI ZA NASTAVNI RAD	- baza nastavnih materijala s prijevodom na ukrajinski jezik i raznovrsnim dvojezičnim materijalima, sažeci nastavnih cjelina na ukrajinskom - materijali kao dodatna pomoć učenju hrvatskog jezika: jezične vježbenice, slikovni rječnici - jedinstveni test hrvatskog jezika s kriterijima prolaznosti - inicijalni testovi na ukrajinskom za obrazovne predmete (za lakše određivanje razreda u koji će smjestiti novopridošli učenik) - videolekcije i digitalni i/ili slikovni sadržaji

Tablica 2: Definirane stručne potrebe sudionika ankete (smjernice, edukacije, materijali, potpora, informacije); N = 1642

Grafikon 11: Stručne potrebe sudionika ankete za daljnji rad s ukrajinskim učenicima (učitelji i nastavnici), N = 1140; sudionicima je ostavljena mogućnost označavanja više odgovora, stoga je ukupan zbroj veći od 100 %.

**Što vam je potrebno kako biste mogli
još bolje odgovoriti na potrebe učenika?
(ravnatelji i stručni suradnici)**

Grafikon 12: Stručne potrebe sudionika ankete za daljnji rad s ukrajinskim učenicima (stručni suradnici i ravnatelji), N = 502; sudionicima je ostavljena mogućnost označavanja više odgovora, stoga je ukupan zbroj veći od 100 %.

Manje od polovice svih učitelja/nastavnika i stručnih suradnika / ravnatelja (41 %) odgovorilo je da su im potrebne jasne smjernice nadležnih tijela. Ipak, čini se da **su jasne smjernice sporna tema za neke odgojno-obrazovne djelatnike**. Kako to sažima jedna ispitanica: „*OVE nastavne godine (2022./2023.) NITI JEDNU uputu od nadležnih tijela nismo dobili.*” Ne ulazeći u točnost ove izjave, navodimo je kako bismo prikazali frustraciju određenog dijela učitelja i nastavnika vezanu uz inkluziju učenika iz Ukrajine. S druge strane postoji i mišljenje da

učitelji i nastavnici imaju **profesionalnu autonomiju i sve potrebne kompetencije** da sami riješe pitanja vezana uz učenje raznolikih učenika, pa i inojezičnih, bez opširnih smjernica.

Ono što vjerojatno doprinosi jazu u očekivanjima odgojno-obrazovnih djelatnika od Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih i Agencije za odgoj i obrazovanje jesu specifični i individualni slučajevi u školama koji se **ne daju lako pretočiti u općenita pravila i vezati na postojeća važeća pravila koja su napravljena za hrvatske učenike**. Zato će biti važno dalje ispitivati kako inojezični učenici mogu stvoriti izazovne situacije poučavanja i vrednovanja za učitelje, kategorizirati ih te zabilježiti dobra rješenja i dobre mehanizme dijeljenja tih znanja da bi donosioci politika mogli usmjeriti svoje odluke u jačanje mogućnosti dijeljenja dobrih praksi inkluzije inojezičnih učenika.

U tablici 3 prikazujemo smjernice koje učitelji, nastavnici, stručni suradnici i ravnatelji smatraju potrebnima u kontekstu inkluzije učenika iz Ukrajine.

POTREBNE SMJERNICE I PODRŠKA	- za vrednovanje inojezičnih učenika konkretno napisane za sve predmete - za poučavanje i prilagodbu ishoda učenja za konkretne predmete - za poučavanje jezično zahtjevnih predmeta (npr. povijest/biologija ili stručni predmeti sa zahtjevnom stručnom terminologijom) - za inicijalno testiranje učenika i smještanje u razrede - za upis u srednju školu - za polaganje mature - za zaključivanje ocjena i svjedodžbe - za administrativna pitanja: promjene obrazovnih programa, vođenje dokumentacije, upis i ispis učenika te pohađanje <i>online</i> nastave na ukrajinskom - što činiti s učenicima koji često izostaju s nastave i pod kojim uvjetima opravdati izostanke - postupanje s učenicima koji paralelno pohađaju <i>online</i> ukrajinsku nastavu (vrednovanje, poučavanje, usklađivanje s ukrajinskim programom) - jedinstveni plan provođenja pripremne nastave hrvatskog jezika i završni ispit - odlasci na terensku i izvanučioničku nastavu
STRUČNA I SUSTRUČNJAČKA POTPORA	- dostupnost djelatnika nadležnih tijela za odgovaranje na specifična pitanja i teme - supervizijski sastanci - razmjena iskustava s drugim školama
INFORMACIJE	- brošura o hrvatskom obrazovnom sustavu za lakše snalaženje ukrajinskih učenika - informacije o ukrajinskom obrazovnom sustavu - prevedeni kurikulum ukrajinskih predmeta

Tablica 3: Definirane stručne potrebe sudionika ankete (smjernice, edukacije, materijali, potpora, informacije), N = 1642

Dok su neki prijedlozi lakše provedivi u praksu (na primjer, prijevod informacija o ukrajinskom obrazovnom sustavu na hrvatski ili prijevod informacija o hrvatskom obrazovnom sustavu na ukrajinski, stvaranje mogućnosti za razmjenu iskustava, supervizije), za neke tek treba stvoriti uvjete kroz suradnju raznih resora i lokalnih tijela (administrativna pitanja, upis i ispis učenika, česti izostanci s nastave, inicijalno testiranje i smještanje u razrede, upis u srednju školu), a neki su manje izgledni (vrednovanje inojezičnih učenika raspisano za sve predmete, smjernice za poučavanje jezično zahtjevnih predmeta). Inkluzija i učenje su procesi, pa je nemoguće predvidjeti svaku teoretski moguću situaciju i za nju odrediti pravila, ali važno je jačati pedagoške, didaktičke i metodičke kompetencije odgojno-obrazovnih radnika kako bi mogli kompetentno pristupiti izazovima inkluzije. Uz to, važno je razumjeti koje su manjkavosti sustava za inkluziju, te ih ukloniti kroz odgovarajuće politike.

Bilo bi zato **važno graditi sustav koji uči i prilagođava se dobrim i uspješnim primjerima integracije i rješenjima škola, kao i specifičnim potrebama učenika i razreda u kojima se ti učenici nalaze**. Ako to znači osiguravanje dodatne stručne podrške učiteljima, stvaranje profesionalnih zajednica učenja, bilježenje i dijeljenje iskustava, onda sustav može raditi na stvaranju uvjeta za takvo učenje i razmjenu.

Trideset dva posto učitelja i nastavnika i dvadeset šest posto ravnatelja / stručnih suradnika smatra da su im **potrebni ohrabrenje i potvrda da dobro rade**. Moglo bi se reći da oni koji ulažu svoje vrijeme i trud u nalaženje rješenja za uspješnu integraciju inojezičnih učenika smatraju **potrebni dobiti povratnu informaciju o svojem radu, a pogotovo ohrabrenje i potvrdu da je njihov uloženi rad i trud kvalitetan te da vodi do integracije i povećane dobrobiti učenika**. U tom smislu bilo bi dobro angažirati vodstvo škole, tim za kvalitetu, razne aktive i druge mehanizme pružanja potpore učiteljima i nastavnicima kako bi bili motivirani nastaviti i unaprijediti svoj rad s učenicima.

Zaključno, u prevladavanju izazova s kojima se susreću učitelji, nastavnici, stručni suradnici i ravnatelji bit će važno **voditi računa o tome da rasprava ne ostane na razini „profesionalne autonomije učitelja s jedne strane i zakonske regulative s druge strane“**. Uspješna provedba profesionalne autonomije i dobra zakonska regulativa trebali bi biti komplementarni. **Bitno je sagledati i bolje razumjeti konkretne izazove i uspješna rješenja tih izazova u učenju i poučavanju inojezičnih učenika, učiti od njih i oko njih graditi profesionalnu autonomiju i regulativu**. Takav pristup trebao bi doprinijeti razvoju agilnijeg cjelokupnog sustava za integraciju djece kojoj hrvatski nije materinski jezik.

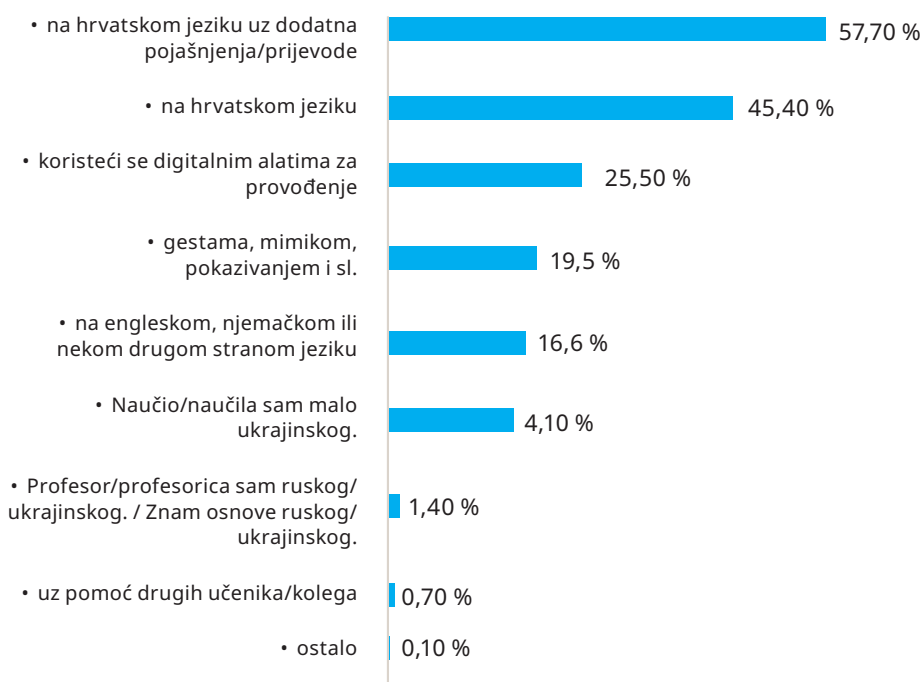
Sporazumijevanje i poučavanje

U ovom poglavlju bavimo se sporazumijevanjem i poučavanjem. Prvo prikazujemo rezultate vezane uz sporazumijevanje, a zatim uz poučavanje. Na kraju opisujemo strategije koje koriste učitelji i nastavnici kako bi prevladali izazove u poučavanju ukrajinskih učenika.

Kod ukrajinskih učenika prvi je put uvedena mogućnost da škola može započeti sa 70-satnim ciklusom poučavanja hrvatskog jezika čim se učenik upiše u školu, a da se naknadno traže odgovarajuća dopuštenja i financiranje. Pripremna nastava hrvatskog jezika odvija se u dva ciklusa od ukupno 70 sati, a najčešće je izvode učitelji hrvatskog jezika. **U zemlji trenutačno nema dovoljno učitelja koji znaju poučavati hrvatski kao strani jezik**. Poučavaju ga obično učitelji hrvatskog jezika koji imaju iskustva s poučavanjem izvornih govornika hrvatskog jezika. Kako bi se ti učitelji osnažili, MZOM je učiteljima koji poučavaju hrvatski kao strani jezik, a inače nemaju iskustva s poučavanjem inojezičara, na njihov zahtjev osigurao dodatne materijale za poučavanje inojezičara, koje su sami identificirali kao potrebne.

Najveći dio učitelja/nastavnika iznosi da se na nastavi s učenicima iz Ukrajine trenutačno sporazumijeva na hrvatskom jeziku uz dodatna pojašnjenja (58 %), odnosno uglavnom na hrvatskom jeziku (45 %), što je dobro jer se na taj način stvara kontinuirano okruženje u kojem se učenici trebaju snalaziti na hrvatskom jeziku, što može pospješiti njihovo učenje jezika – za razliku, na primjer, od korištenja engleskog jezika ili stalnog prevođenja uz pomoć digitalnih alata. U interakciji s učenicima učitelji i nastavnici koriste i druge načine sporazumijevanja kako bi se međusobno razumjeli: digitalne alate za prevođenje koristi 25 % učitelja/nastavnika; geste/mimiku i pokazivanja koristi 20 %, a druge jezike 19 %. Oko 4 % učitelja/nastavnika naučilo je malo ukrajinskog.

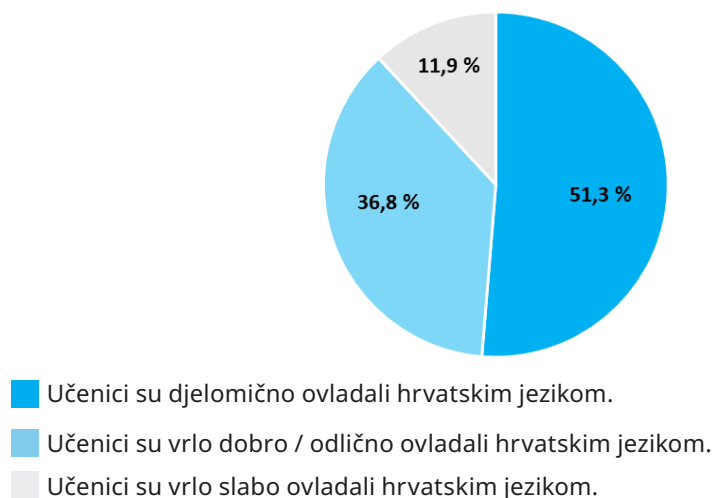
Na koji se način vi kao učitelj/nastavnik trenutno sporazumijevate sa svojim ukrajinskim učenicima?

Grafikon 13: Načini sporazumijevanja učitelja/nastavnika s ukrajinskim učenicima (N = 1132); ispitanicima je ostavljena mogućnost označavanja više odgovora, stoga je ukupan zbroj veći od 100 %.

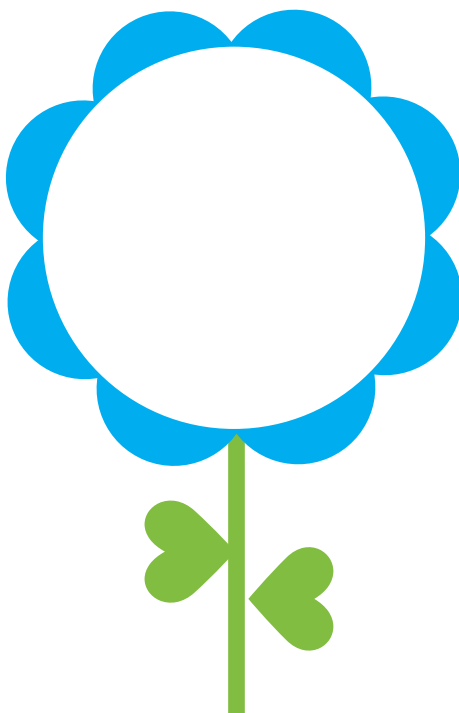
Učitelje i nastavnike zamolili smo i da procijene usvojenost hrvatskog jezika kod ukrajinskih učenika, a distribuciju odgovora prezentiramo u grafikonu 14. Učitelji smatraju da je gotovo 90 % učenika djelomično, vrlo dobro ili odlično ovladalo jezikom, **dok je 11,9 % učenika vrlo slabo ovladalo hrvatskim jezikom.** U ovom kontekstu bit će važno napraviti i objektivnu procjenu znanja hrvatskog jezika, na primjer **korištenjem standardiziranih testova poznavanja hrvatskog jezika**, a ne oslanjati se isključivo na dojam učitelja o poznavanju jezika. Na taj način raspolagali bismo pouzdanijim podacima o tome kojim je učenicima potrebna ciljana pomoć u svladavanju hrvatskog jezika i gradiva.

Kako u cjelini procjenjujete razinu ovladavanja hrvatskim jezikom kod ukrajinskih učenika?

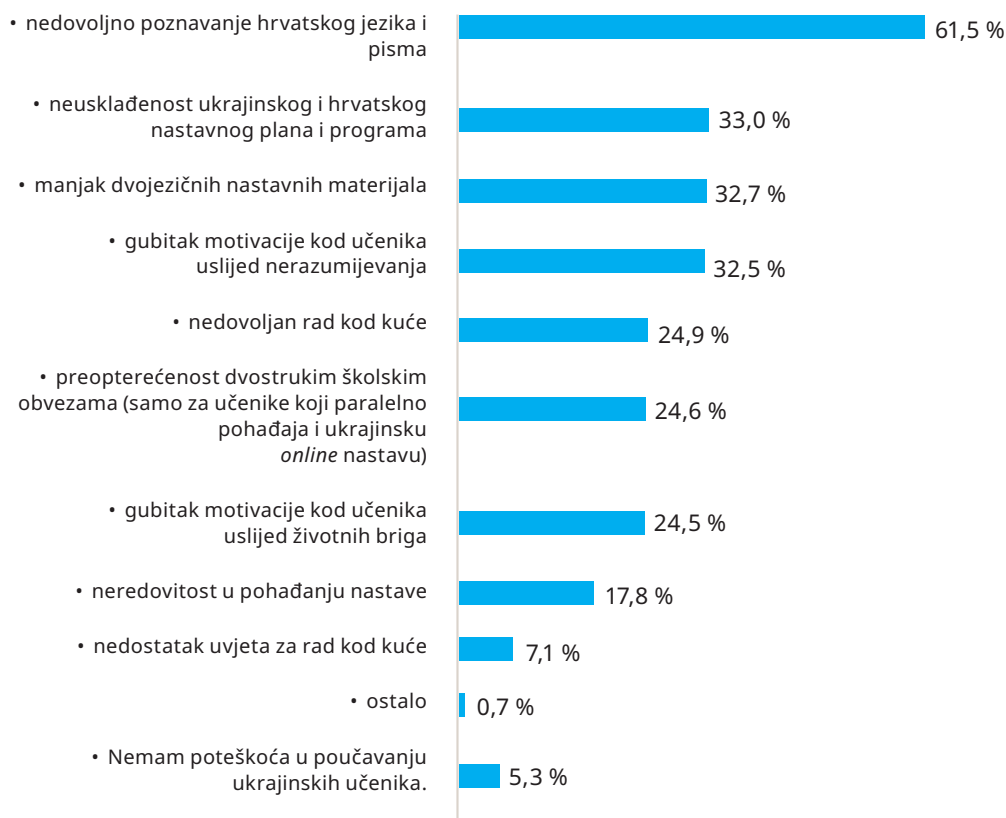

Grafikon 14: Procjena učitelja/nastavnika o ovladavanju hrvatskim jezikom (N = 499)

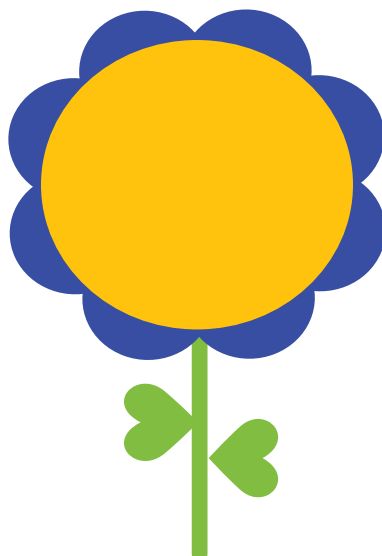
Unatoč tomu što 36,8 % ispitanika tvrdi da su učenici vrlo dobro ili odlično savladali hrvatski jezik, **svega 5 % ispitanika izjavljuje da nema poteškoća kod poučavanja ukrajinskih učenika.** Među ostalim odgovorima o poteškoćama pri poučavanju najzastupljeniji su: nepoznavanje hrvatskog jezika i pisma, **neusklađenost ukrajinskog i hrvatskog nastavnog plana i programa,** manjak dvojezičnih nastavnih materijala i gubitak motivacije kod učenika uslijed nerazumijevanja. Nadalje, 24 % ispitanika navodi i preopterećenost dvostrukim školskim obvezama (za one učenike koji uz hrvatsku školu pohađaju i *online* ukrajinski program). Drugim riječima, **izazovi u poučavanju nisu isključivo vezani uz poznavanje hrvatskog jezika, nego uz kurikulske razlike te dodatne obveze ukrajinskih učenika.**

Poteškoće pri poučavanju

Grafikon 15: Kategorizirane uočene poteškoće pri poučavanju, navodi učitelja i nastavnika (N = 1140)

Većina učitelja i nastavnika opisuje **dodatne napore i vrijeme** koje ulažu u pripremu i izvedbu nastave da bi kvalitetno prenijeli gradivo svim svojim učenicima unatoč gore spomenutim preprekama. Također, **učitelji i nastavnici motiviraju druge učenike da pruže podršku i pomognu svojim vršnjacima u učenju** – iako ta strategija može osnažiti sve učenike, potrebni su dodatan trud i vrijeme da se takvo okruženje stvori i održi. Navodimo u nastavku šest uočenih strategija koje učitelji i nastavnici koriste kako bi nadišli izazove pri poučavanju:

1. Prevodim nastavne sadržaje (na ukrajinski, ruski, engleski...).

„Prevodim vježbe na ukrajinski jezik, printam listiće s prijevodom, ulažem dodatne sate rada.”
(učiteljica razredne nastave, osnovna škola)

„Pola godine sam im pripremala nastavne sadržaje na engleskom jeziku te sam i nastavu odražavala na engleskom jeziku dok nisu dovoljno svladali hrvatski jezik.”
(učiteljica geografije, osnovna škola)

„Dajem im prevedene planove ploča.”
(učiteljica biologije i kemije, osnovna škola)

„Kod kuće prevodim natuknice bitne za nastavu na ukrajinski, upoznajem ukrajinsku tradicionalnu glazbu kako bih je uklopila u nastavu.”
(učiteljica glazbene kulture u osnovnoj školi)

2. Pripremam posebne nastavne materijale.

„Samostalno pripremam nastavne materijale prilagođavajući ih svakom pojedinom učeniku.”
(učiteljica hrvatskog jezika, osnovna škola)

„Prilagođavam nastavni materijal u smislu olakšavanja i pojednostavljivanja.”
(učiteljica geografije, osnovna škola)

„Pripremam im listiće sa smanjenim obimom gradiva kako bi savladali barem osnove.”
(učiteljica matematike u osnovnoj školi)

„Radim kao u kombiniranom razrednom odjelu. Za svaki sat radim posebnu pripremu za ukrajinske učenike. Dobivaju posebne ili prilagođene zadatke, što znači da s njima radim po individualnom/ individualiziranom postupku. Teško je odrađivati redovitu nastavu i istovremeno posvećivati se njima koji zahtijevaju poseban program.”
(učiteljica hrvatskog jezika u osnovnoj školi)

3. Koristim ukrajinske nastavne materijale.

„Dopustila sam joj korištenje ukrajinskog udžbenika iz engleskog jer joj je znanje engleskog jezika na niskoj razini.”
(učiteljica engleskog jezika, osnovna škola)

„Koristim ukrajinski udžbenik i prilagođavam vježbe i ispite tom gradivu.”
(nastavnica u srednjoj školi)

4. Dodatno pojašnjavam gradivo učenicima.

„Dodatno pojašnjavam na neki drugi način sve dok se ne razumijemo.”
(nastavnica strukovnih predmeta, srednja škola)

„Za vrijeme nastave moram dolaziti i posebno njima objašnjavati određene zadatke dok razred rješava druge zadatke, pa to moram paralelno pratiti.”
(nastavnica matematike u gimnaziji)

5. Koristim slikovne materijale i/ili digitalne sadržaje (npr. videomaterijale).

„Koristim digitalne alate, prezentacije, slike, aplikacije.”
(učiteljica razredne nastave, osnovna škola)

„Pronalazim videozapise s prijevodom na ukrajinski jezik.”
(nastavnica u srednjoj školi)

6. Radim s učenikom/učenicom individualno izvan redovne nastave.

„Imam jedan dodatni sat s učenikom iz Ukrajine kako bismo prošli gradivo prethodnog razreda (jer se uključio u nastavni proces pred kraj školske godine).”
(nastavnica engleskog jezika u gimnaziji)

„Odrađujem dodatne sate s učenicima kako bi lakše savladali gradivo.”
(učiteljica hrvatskog jezika u osnovnoj školi)

„Imam dodatne sate samo za učenike iz Ukrajine.”
(nastavnica matematike u srednjoj školi)

„Na usluzi sam učenicima van svojih redovnih sati, ostajem s njima nakon nastave te im pokušavam pojasniti gradivo.”
(učiteljica hrvatskog jezika u osnovnoj školi)

7. Angažiram druge učenike u pružanju pomoći.

„Nastojim učenika povezati s ostatkom razreda, raditi na tekstovima koji su mu bliski, jednostavni, koje može povezati s nekim svojim životnim situacijama.”
(učiteljica hrvatskog jezika u osnovnoj školi)

„Pokušavam ih navesti da sjednu zajedno u klupu s ukrajinskim učenicima, da im jave što smo radili na satu ako su djeca odsutna, no svaki put ih treba ‘tjerati’ na to, dodatno tražiti, podsjećati.”
(nastavnik u srednjoj školi)

„Smjestim ih u klupu s učenicima koji vladaju gradivom bolje kako bi si međusobno pomogli...”
(učiteljica predmetne nastave u osnovnoj školi)

Iz spomenutih primjera uočljivo je da su učitelji i nastavnici kreativni u pronalaženju rješenja za bolje poučavanje inojezičnih učenika, unatoč nepoznavanju jezika i kurikulskim razlikama. Pritom je važno spomenuti da se te strategije i u njih uloženo vrijeme **podrazumijevaju kao neka vrsta profesionalne autonomije nastavnika i učitelja te da nema ni nagrada ni sankcija za njihovu kvalitetnu primjenu, odnosno neprimjenu**. Drugim riječima, ako učitelj ili nastavnik odabere da se ne potruži oko ukrajinskog učenika, imat će isti status kao i onaj koji se trudi.

Ti slučajevi mogu doprinijeti nejednakosti učeničkih iskustava u hrvatskom obrazovnom sustavu, zbog čega bi trebalo dublje razmotriti kako stvoriti jednake uvjete za obrazovanje svih učenika, uključujući i one inojezične. Zato je važno pronaći načine povezivanja postojećeg praćenja kvalitete rada u školama općenito s praćenjem načina integracije učenika koji dolaze iz drugih zemalja.

Zbog toga bi bilo dobro na razini škole uspostaviti praćenje kvalitete provedbe integracijskih aktivnosti inojezičnih i domicilnih učenika kroz tim za kvalitetu, samovrednovanje i slično, a osnivači (AZOO, NCVVO i MZOM) mogu pratiti uspješne škole, bilježiti dobre prakse, motivirati druge škole da uče od njih i stvarati uvjete za širenje dobrih praksi.

Zaključno možemo reći da su učitelji i učenici našli prihvatljive načine sporazumijevanja, ali **tek 5 % učitelja i nastavnika iznosi da nema poteškoće u poučavanju učenika**. Poteškoće se **ne odnose samo na poznavanje jezika, nego i na kurikulske razlike i druge obveze ukrajinskih učenika**. Učitelji su razvili razne strategije za prevladavanje izazova u poučavanju, koje bi valjalo dalje usustaviti, a učiteljima i nastavnicima omogućiti razmjenu praksa.

Vrednovanje: Primjeri iz prakse učitelja i nastavnika

U primjeru vrednovanja inojezičnih učenika možemo jasno uočiti neka ograničenja sustava odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj. U inicijalnom obrazovanju učitelji i nastavnici ne dobivaju u dostatnoj mjeri kompetencije za uključivanje u nastavni proces učenika kojima hrvatski nije materinski jezik. Izuzev nekoliko publikacija, od kojih su neke stare i više od deset godina, ne postoje materijali koje učitelji i nastavnici mogu koristiti kao podlogu za uspješno uključivanje inojezičnih učenika. Učitelji se često prvi put susretnu s problemom poučavanja inojezičnog učenika tek u trenutku kad takav učenik dođe u njihov

razred. S druge strane, sustav je postavljen tako da učitelji i nastavnici imaju profesionalnu autonomiju za vrednovanje ishoda učenja, a kurikulum je napisan s pretpostavkom da su svi oni koji po njemu uče izvorni govornici hrvatskog jezika ili barem jednog od njemu srodnih jezika. Kurikul je napisan tako da se sadržaji nadovezuju jedan na drugi (ono što su učenici naučili u petom razredu pomoći će im da prate sadržaj šestog razreda). Učenik koji je pratio kurikulum neke druge zemlje možda još nije savladao sadržaje koje su savladali njegovi kolege iz Hrvatske, i obrnuto.

Vrednovanje predstavlja jedan od najvećih izazova u nastavi s inojezičnim učenicima, jer učitelji trebaju učenike vrednovati prema pravilima koja vrijede za domicilne učenike i prema kompetencijama koje su stekli za poučavanje učenika na hrvatskom jeziku. Od anketiranih učitelja i nastavnika njih **42,8 % istaknulo je da im je izazov u radu s ukrajinskim učenicima upravo vrednovanje**. To znači da više od polovice učitelja i nastavnika više ne percipira vrednovanje inojezičnih učenika kao izazov. Ipak, postotak od 42,8 % prilično je visok, pa bi dobro bilo usmjeriti pozornost na prevladavanje ograničenja u sustavu koja dovode do izazova u vrednovanju, a to znači ulagati u inicijalno obrazovanje i profesionalni razvoj učitelja i nastavnika.

Kako još bolje premostiti ograničenja sustava koja se tiču vrednovanja? Naša je preporuka kontinuirano **stvaranje prilika u kojima učitelji i nastavnici mogu međusobno dijeliti dostupne informacije i primjere dobre prakse (na edukacijama, radionicama i sličnim oblicima dijeljenja znanja)**. Važno je također stvarati prilike za **naglašavanje dobre prakse i dobivanje povratne informacije o radu, te tako dalje graditi profesionalni identitet i kvalitetu rada učitelja i nastavnika**.

Nas je u otvorenom pitanju zanimalo kako učitelji i nastavnici tom izazovu pristupaju. Na ovom mjestu donosimo uočene **načine, postupke, metode i elemente vrednovanja** koje koriste učitelji i nastavnici kad nastoje vrednovati i brojčano ocijeniti inojezične učenike.

1. Imam fleksibilne kriterije vrednovanja.

„Koristim puno blaže kriterije ocjenjivanja u odnosu na druge učenike.”
(učiteljica hrvatskog jezika u osnovnoj školi)

„Vrednujem ih po iznimno ublaženim kriterijima, ocjena je isključivo kao motivacija i nagrada za nešto malo napravljeno, ne stvarna procjena znanja.”
(učiteljica predmetne nastave u osnovnoj školi)

„Vrednovanje je dosta teško jer je kurikulum mog predmeta (engleski) koji je učenik slušao u Ukrajini bio niži, pa tražim balans između ‘naših’ kriterija i onoga što učenik može i postiže.”
(nastavnica engleskog jezika u gimnaziji)

„Iskreno, dosta sam ublažio kriterije jer smatram da su ta djeca, zbog situacije u kojoj su se našli, vrlo ranjiva, te im ne želim stvarati dodatne probleme. Dakle, dajem sve od sebe, tražim puno, ali blaže ocjenjujem.”
(nastavnik stručnih predmeta u srednjoj školi)

2. Vrednujem trud, angažman, osobni napredak.

*„Vrednujem ih uglavnom prema uloženom trudu,
a manje prema ishodima učenja.”*

(učiteljica hrvatskog jezika, osnovna škola)

*„Pisanom bilješkom vrednujem znanje,
a brojčanom ocjenom rad i aktivnost.”*

(nastavnica u srednjoj školi)

„Obzirom na cijelu situaciju i kontekst besmisleno je primjenjivati vrednovanje kao i kod hrvatskih učenika. Uglavnom ih vrednujem opisno, a ocjene su uvijek nešto više nego kod ostalih, jer većina njih ulaže nevjerojatan napor i trud već pri samoj integraciji, pri čemu je usvojenost određenog gradiva manje važna.”

(učiteljica predmetne nastave u osnovnoj školi)

3. Pružam dodatna pojašnjenja i/ili produljujem vrijeme onih sadržaja koje brojčano vrednujem.

„Kompleksnije zadatke nije moguće ocijeniti zbog nerazumijevanja zadatka. Provodim usmena ispitivanja s dodatnim pojašnjenjima pitanja.”

(učiteljica razredne nastave u osnovnoj školi)

„Računski zadatci im idu jednostavno, dok kod zadataka riječima prevedem i započnem postavljati zadatak.”

(nastavnica u srednjoj školi)

„Kod pisane provjere sastavljam manji broj zadataka vezanih za gradivo, dajem upute za rješavanje i učenika ima produljeno vrijeme pisanja. Kod usmene provjere nastojim postaviti jednostavna, razumljiva pitanja.”

(učiteljica razredne nastave u osnovnoj školi)

„Kod pisane provjere im dajem više vremena, smanjim im obujam pisane provjere i zadatke pojednostavim. Kod usmene provjere postavljam potpitanja i jednostavnija pitanja.”

(učiteljica prirode i biologije u osnovnoj školi)

4. Prevodim sadržaje koje brojčano vrednujem.

„Tijekom vrednovanja ishoda učenik smije koristiti Google translate.”

(nastavnica hrvatskog jezika u srednjoj školi)

5. Unaprijed dogovorim sadržaje provjere s učenikom.

„Vrednujem na način da odredimo zajednički nastavnu jedinicu i dam pitanja koja učenika treba odgovoriti i naučiti.”

(učitelj predmetne nastave u osnovnoj školi)

6. Vrednujem individualne i/ili praktične učeničke radove (npr. prezentacije ili istraživanja neke teme).

„Vrednujem kroz individualni rad u obliku prezentacija i radova na određenu temu.”

(učiteljica povijesti u osnovnoj školi)

„Umjesto klasičnih provjera sklon sam projektnim zadacima.”

(nastavnica u srednjoj strukovnoj školi)

„Ne vrednujem sve, samo praktični rad, npr. prepoznavanje modela ili njegovih dijelova, ovisno koje područje vrednujem...”

Predajem kemiju i biologiju.”

(učiteljica predmetne nastave u osnovnoj školi)

„U većoj mjeri vrednujem njihove praktične radove, a manje teorijske.”

(učitelj predmetne nastave u osnovnoj školi)

7. Smanjujem obujam i/ili prilagođavam gradivo koje brojčano vrednujem.

„Dajem im posebne listiće i prilagodim im pitanja koja ih ispitujem, dajem jednostavne zadatke.”

(vjeroučiteljica u osnovnoj školi)

„Tražim od njih samo osnove gradiva koje trenutno radimo.

Često se koristim udžbenicima za prvi razred osnovne škole, a moji su učenici četvrti razred.”

(učiteljica razredne nastave u osnovnoj školi)

8. Prilagođavam metode vrednovanja tako da jezična barijera najmanje ometa iskazivanje naučenog.

„Učenicima prilagođavam testove. Uglavnom imaju pitanja višestrukog izbora kako bi lakše mogli odgovoriti.”

(učiteljica predmetne nastave u osnovnoj školi)

„Usmene provjere, kratka pitanja, ponuđeni odgovori uz pitanja, prepričavanje uz pomoć sličica.”

(vjeroučiteljica u osnovnoj školi)

„Pisane provjere individualiziram na način da neke pojmove prikazujem i riječima i slikom.”

(učiteljica prirode, biologije i kemije, osnovna škola)

„Zbog specifičnosti nastavnog predmeta Informatika, vrednovanje se može prilagoditi svim učenicima korištenjem različitih alata i različitih oblika vrednovanja. Ocjenjujem korištenje alata i poznavanje programa koje na nastavi koristimo. Greške nastale prilikom pisanja hrvatskim jezikom ispravim, no nikako ne uzimam u obzir prilikom ocjenjivanja.”

(učiteljica informatike u osnovnoj školi)

„Vidim da učenik/ca razumije gradivo, ali se ne zna izraziti, pa u ispitu ne napiše ništa, stoga ih preferiram ispitivati usmeno jer uvijek mogu pomoći s potpitanjima ukoliko negdje nastane jezična barijera.”
(nastavnica biologije u srednjoj školi)

9. Prilagođavam elemente vrednovanja.

„Ne vrednujem lektiru i gramatičke provjere.”
(nastavnica hrvatskog jezika u srednjoj školi)

„Vrednujem one elemente koje mogu pozitivno ocijeniti. Pratim sposobnosti svakog pojedinog učenika i pokušavam izvući maksimalno.”
(učiteljica engleskog jezika u osnovnoj školi)

„Zasad vrednujem kroz sastave, radionice i usmenu komunikaciju na određenu temu.”
(nastavnik strukovnih predmeta u srednjoj školi)

„Vrednovanje u Hrvatskoj i Ukrajini nije ujednačeno. Vrednujem samo ono što je zadovoljavajuće. Učenica pohađa i online nastavu u Ukrajini.”
(nastavnica engleskog u srednjoj školi)

10. Vrednujem uglavnom formativno.

„Vrednujem ju formativno jer nije u mogućnosti pratiti nastavu zbog nepoznavanja hrvatskoga jezika.”
(učiteljica razredne nastave u osnovnoj školi)

„Trenutno vrednujem samo formativno, jer dosta zaostaju u usvojenosti sadržaja.”
(učiteljica engleskog jezika u osnovnoj školi)

„Ne mogu ih vrednovati kao redovne učenike, izvorne govornike. Osobito ih teško vrednujem sumativno. Potrebno im je mnogo više vremena za određene zadatke, ako ne uspiju, uglavnom ih vrednujem formativno.”
(nastavnica hrvatskog jezika u gimnaziji)

„Učenika (prvi razred srednje škole!) još uvijek vrednujem isključivo formativno. Vodim dnevnik osobnih bilješki o njegovu napretku i uloženom radu, no još uvijek ne znam kako mu zaključiti ocjenu jer, budimo realni, ne može zadovoljiti ishode koji su propisani Kurikulumom na zadovoljavajućoj razini... Mogu vrednovati trud, dobru volju, motiviranost, želju za znanjem, ali ne i konkretno znanje... Ako mu zaključim ocjenu na temelju toga, a znam da nije usvojio ishode predmeta, kako ga pripremam za iduću godinu poučavanja? Riječ je o izrazito odgovornom mladom biću koje paralelno pohađa i online ukrajinsku srednju školu (u kojoj ostvaruje zavidne rezultate), želi studirati, želi položiti državnu maturu iz Hrvatskog jezika. (...). Imam osjećaj kao da se igramo nečijim životima, sudbinama, egzistencijama. (...) A nastavna se godina bliži kraju.”
(nastavnica hrvatskog jezika u srednjoj školi)

„Vrednujem ih formativno na početku. Sav se materijal za vrednovanje mora prilagoditi svakom ukrajinskom učeniku zasebno. Tek nakon što se učenik prilagodi načinu rada, može se krenuti s vrednovanjem naučenog (sumativno).“
(učiteljica u osnovnoj školi)

11. Trenutačno uopće ne ocjenjujem brojčano.

„Ne vrednujem je jer ne mogu vrednovati učenicu koja ne razumije jezik na kojem se odvija nastava.“
(učitelj predmetne nastave u osnovnoj školi)

„Još ne vrednujem. Učenik je prošao pripremnu nastavu, imao je testiranje poznavanja hrvatskog jezika i čekamo rješenje.“
(učiteljica hrvatskog jezika u osnovnoj školi)

„Nisam još vrednovala postignuća pošto je učenica tek stigla i smatram da ne treba žuriti s istim.“
(učiteljica engleskog jezika u osnovnoj školi)

12. Jednako kao i druge učenike.

„Elementi vrednovanja su identični kao i kod hrvatskih učenika jer, obzirom na sjajnu uklopljenost i motivaciju, nema potrebe ni za kakvim ublažavanjem kriterija.“
(nastavnica stručnih predmeta u srednjoj školi)

„S obzirom na izuzetne sposobnosti i izvrsno snalaženje ukrajinskih učenica nema prisutnih poteškoća. Vrednuju se kao i ostali učenici.“
(učiteljica razredne nastave u osnovnoj školi)

„Vrednujem njegov napredak u odnosu na početno stanje (kada je stigao). Matematiku sam bez problema vrednovala prema važećim kriterijima, HJ i PID sam prilagođavala ispite prva dva mjeseca. Sada ga vrednujem kao i sve druge, bez razlike, jer je izuzetno napredan dječak.“
(učiteljica razredne nastave u osnovnoj školi)

U opisima vrednovanja uočava se trud, entuzijizam i fleksibilnost učitelja i nastavnika koji nastoje pronaći način da zaobiđu jezičnu barijeru i prilagode se inojezičnom učeniku. No među navodima uočavamo i manji broj odgovora koji upućuju na korištenje neprikladnih strategija, to jest strategija koje nisu u najboljem interesu učenika. Na primjer, pojedini sudionici kao odgovor na pitanje imaju li teškoća s vrednovanjem i kako ga provode izjavljuju: „Nikako, dat ću im dva na kraju godine.“; „Nema poteškoća, motiviramo ih odličnom ocjenom za sve.“; „Kao učenike s posebnim [obrazovnim] potrebama.“ ili, kako navodi nekolicina, „Vrednujem ih kao učenike na prilagođenom programu.“ U ovakvim bi slučajevima bilo važno na razini škole identificirati učitelje s takvim praksama, te im pružiti ili za njih zatražiti dodatnu potporu ukazujući na primjere dobre prakse vrednovanja koje doprinose uspješnom učenju i razvoju učenika. S obzirom na to da je inkluzija učenika proces, važno je stvoriti kanale za kontinuiranu profesionalnu razmjenu kroz školske aktive ili povezivanjem s drugim školama koje imaju slične izazove.

Iz dostupnih primjera možemo zaključiti da prilikom vrednovanja inojezičnih učenika učitelji i nastavnici **prilagođavaju**:

- 1. što vrednuju** (ostvarenost ishoda učenja, sadržaj provjere, elemente vrednovanja)
- 2. kako vrednuju** (metode koje najmanje utječu na iskazivanje naučenog s obzirom na jezik)
- 3. kriterije ocjenjivanja** (snižavanje ili ublažavanje kriterija u odnosu na obrazovni ishod)
- 4. uvjete vrednovanja** (produljenje vremena, dogovaranje sadržaja provjere unaprijed, prevođenje sadržaja)
- 5. pristup vrednovanju** (naglasak na pružanju povratnih informacija o učenju).

Ovih pet međusobno povezanih kategorija **moglo bi postati osnova za daljnje diskusije o načinu vrednovanja inojezičnih učenika**. Kad učitelji trebaju pristupiti učeniku koji ne poznaje hrvatski jezik i koji je slušao kurikulum koji se razlikuje od kurikula u RH, tada ima smisla u nastavničkoj pripremi raščlaniti vrednovanje prema gore navedenim komponentama. Formativno i opisno vrednovanje važni su koliko i razumijevanje toga što su obrazovni ishodi za specifičnog učenika. Sve to pomaže u razvoju procjene kako stvoriti okolnosti u kojima učenik može najbolje učiti – to znači znati prepoznati kad su očekivanja prema tom specifičnom učeniku previsoka ili preniska. Metode i uvjeti vrednovanja važni su čimbenici u stvaranju dobrog konteksta u kojem učenik može najbolje iskazati svoje svladavanje definiranih obrazovnih ishoda. Naravno, svi ti procesi trebaju se odvijati paralelno s vrednovanjem svih ostalih učenika koje učitelj prati, koji također moraju imati dobre uvjete za učenje i razvoj.

Zaključno, može se reći da **42,8 % ispitanih učitelja i nastavnika smatra da im je vrednovanje učenika izazov**. Pritom **izazov ne predstavljaju isključivo jezične barijere, nego i kurikulske razlike**. Područja koja su učiteljima izazovna opisana su u tablici 3, a među njima izdvajamo: **vrednovanje, poučavanje i prilagodbu ishoda učenja; inicijalno testiranje učenika i smještanje u razrede; zaključivanje ocjena i svjedodžbe; promjene obrazovnih programa, vođenje dokumentacije, upis i ispis učenika te usklađivanje s online nastavom na ukrajinskom**.

Iako možda nisu imali prethodne edukacije na temu integracije inojezičnih učenika, mnogi ispitanici učitelji našli su uspješne strategije poučavanja i ocjenjivanja učenika iz Ukrajine, pri čemu se treba reći da nisu sve primijenjene strategije u najboljem interesu učenika te da vjerojatno jedino školski timovi za kvalitetu znaju koliko su za njihove inojezične učenike uspješne bile primijenjene strategije poučavanja i vrednovanja. Vrednovanje za učenje (Assessment for Learning) možda je dobar koncept za daljnju primjenu kod inojezičnih učenika jer obuhvaća strategije sumativnog i formativnog vrednovanja, a cilj mu je da učenik postigne obrazovne ishode tako što će mu učitelj objasniti koje ishode mora postići i pomoći mu da ih ostvari.

Ovdje prezentirani primjeri i kategorizacija modaliteta vrednovanja **moglu poslužiti za daljnje razmatranje i unaprjeđenje vrednovanja učenika kojima hrvatski nije materinski jezik i koji su slušali kurikulum koji se ne podudara s kurikulumom u Hrvatskoj**. Preporuke koje proizlaze iz nalaza prikazanih u ovom tekstu: (1) **potrebno je jačanje kompetencija učitelja što se tiče vrednovanja**, (2) **način vrednovanja trebali bi pratiti školski timovi za kvalitetu, kojima bi trebali biti osigurani podrška i uvjeti za to praćenje**, i (3) **neophodna je potpunija kategorizacija izazova u vrednovanju**, kako bi se prema tim kategorijama eventualno napravile općenitije preporuke za postupanje pri vrednovanju inojezičnih učenika (slično onima koje donosimo u dodatku na kraju publikacije) i koje bi mogle biti orijentir školskim timovima za kvalitetu.

5

Diskusija i preporuke

Cilj ove publikacije bio je prikazati perspektivu učitelja, nastavnika, ravnatelja i stručnih suradnika dobivenu kvalitativnim i kvantitativnim anketnim ispitivanjem te staviti tu perspektivu u širi kontekst integracije učenika iz Ukrajine od ožujka 2022. godine do travnja 2023. godine. Cilj je također bio identificirati izazove u uključivanju učenika iz Ukrajine kako bi se znalo u kojim područjima školama treba dodatna potpora te otvoriti diskusiju kako bi se identificirani izazovi mogli najbolje adresirati. Pritom se ne smije zanemariti ni potreba za boljom identifikacijom i praćenjem djece pristigle iz Ukrajine ili drugih zemalja, a koja borave na području Republike Hrvatske i nisu upisana u škole. Za kontinuirano praćenje takvih podataka bit će važna suradnja raznih resora, kao što su MUP, državna uprava, lokalne zajednice, MZOM, MZ, MROSP, škola, roditelji i udruge.

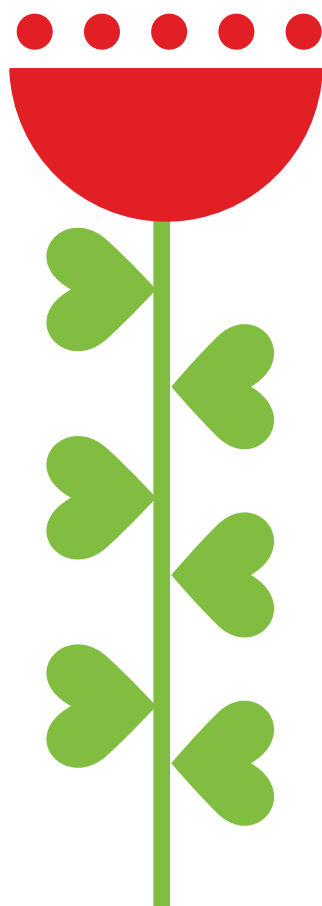
Nalazi prikazuju uspješne prakse integracije koja se odnosi na socijalnu dimenziju: redovitost pohađanja škole, odnosi s vršnjacima, suradnja škole i roditelja/skrbnika. Iako su mnogi učitelji, nastavnici, stručni suradnici i ravnatelji pronašli rješenja za izazove s kojima se susreću, važno je prikazati i ona područja za koja im je, prema njihovim vlastitim riječima, potrebna podrška.

Najviše učitelja i stručnih suradnika iskazuje potrebu za resursima i materijalima za rad s inojezičnim učenicima, a neki spominju i potrebu za smjernicama za vrednovanje i poučavanje inojezičnih učenika. Tu potrebu važno je sagledati u kontekstu činjenice da **su kompetencije nastavnika i razni propisi o obrazovanju učenika razvijeni na premisi da se u nastavi radi s učenicima koji govore hrvatski jezik, koji su slušali važeći kurikulum na hrvatskom i koji dolaze iz hrvatskog kulturnog područja** ili iz područja koja imaju kurikulum, navike i kulturu slične hrvatskima. Zbog toga učitelji u Hrvatskoj možda smatraju izazovnim poučavanje učenika kojima hrvatski nije materinski jezik i koji su slušali kurikulum koji nije hrvatski.

Preporuke u ovoj publikaciji navedene su pri kraju svakog poglavlja. Preporuke naglašavaju važnost istraživanja, jačanja kapacitete učitelja i agilne obrazovne politike.

Što se tiče kurikulskih i jezičnih barijera, važno će biti upravljati očekivanjima – nema jednostavnih rješenja za obrazovnu inkluziju učenika koji ne govore hrvatski i koji su slušali drugi kurikulum. Istodobno se trebaju ojačati školski timovi za kvalitetu i **stvoriti prilike za prijenos dobrih praksi među učiteljima koji se nose sa sličnim izazovima**. S druge strane, obrazovne politike morat će sagledati kako **postojeća pravila, napravljena za učenike koji su odrasli u Hrvatskoj**, prilagoditi tako da se mogu primijeniti na inojezične učenike, pa i one koji u Hrvatskoj borave tek kraće vrijeme. Zato će biti važno nastaviti ispitivati koje su to izazovne situacije poučavanja i vrednovanja u radu s inojezičnim

učenicima, kategorizirati ih i uspostaviti politike koje vode boljim mogućnostima za dijeljenje dobrih praksi i dobivanje povratnih informacija o radu u nastavi s inojezičnim učenicima. Prilagodba potrebama inojezičnih učenika važan je korak prema stvaranju inkluzivnog obrazovnog sustava koji potiče uspjeh svih učenika.

Dodatak:

PREPORUKE UČITELJIMA I NASTAVNICIMA ZA VREDNOVANJE INOJEZIČNIH UČENIKA

(prilagođeno prema *Preporukama* iz Pejić, I., Kožić Komar, V. (2022): *Škole zajedništva/ Школи спільнот – priručnik za integraciju učenika i učenica iz Ukrajine u osnovne škole*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, pp. 36.).

1. **Umjesto sumativnog vrednovanja**, u početku se (pogotovo u prvih četiri-pet mjeseci nakon upisa djeteta u školu) oslanjajte na **formativno vrednovanje**. **Cilj formativnog vrednovanja** nije numeričko iskazivanje ostvarenosti ishoda, već učinkovita **povratna informacija o procesu učenja** (u čemu je učenik napredovao, što je usvojio, na čemu još treba raditi). Povratne informacije dajte osobno učeniku koristeći se lako razumljivim terminima.
2. Zamolite učenika da vam pokaže **udžbenike i nastavne materijale za vaš predmet iz ukrajinske škole** (ako ih ima), raspitajte se o **načinu vrednovanja koji mu je poznat**.
3. **Obrazovna očekivanja nije potrebno a priori umanjivati**, već ih treba **prilagoditi konstantnom praćenju** sposobnosti učenika, predznanju, odnosno poklapanju ukrajinskog i hrvatskog kurikula, učenikovu emocionalnom stanju i drugim važnim čimbenicima. Važno je ne staviti učenika unaprijed „u neku ladicu“, nego mu svaki dan pristupiti s otvorenosti i namjerom da upoznate ono što mu ide dobro i ono u čemu nije toliko uspješan.
4. Pri **brojčanom ocjenjivanju** preporučuje se **uzeti u obzir** učenikov odnos prema radu i **napredak koji je ostvario**.
5. Pružite **dodatna pojašnjenja u vezi sa sadržajem** koji brojčano vrednujete i **provjerite razumijevanje**.
6. **Produljite vrijeme** potrebno za provjeru naučenog te **omogućite korištenje aplikacije za prevođenje sadržaja**.
7. Preporučujemo da se **sadržaj provjere znanja unaprijed najavi učeniku uz pripremljena pitanja i zadatke za vježbu**.
8. **Prilikom pisanih provjera** uputno bi bilo **koristiti zadatke na zaokruživanje ili zadatke za nadopunjavanje, uz slikovne prikaze pojmova**.
9. **Ostvarenost odgojno-obrazovnih ishoda** preporučuje se **vrednovati u onom obliku u kojem nepoznavanje hrvatskog jezika najmanje ometa iskazivanje naučenog** (koristeći slikovne materijale, modele, karte, praktične radove, pokuse, projektne radove, samostalna istraživanja i dr.).
10. **Ne preporučuje se brojčano ocjenjivanje sadržaja za čije je svladavanje potrebna visoka razina poznavanja hrvatskog jezika** (jer inače vrednujemo poznavanje hrvatskog jezika, a ne sadržaja provjere).
11. **Na pogreške u govoru i pisanju** može se **ukazati**, ali ih **ne treba uzimati u obzir pri ocjenjivanju**.

Preporučuje se **dogovaranje elemenata i načina vrednovanja na razini predmetnih aktivata** (u dogovoru sa stručnim timom škole), **pri čemu u obzir treba uzeti najbolji interes djeteta**.

Škole zajedništva

